

การศึกษาเครื่องเคลือบดินเผาเพื่อ ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม

ภรดี พันธุ์ภากร
เสกสรรค์ ตันยาภิรมย์
คมประสงค์ ชวนาไร

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาวิจัย เครื่องเคลือบดินเผาเพื่อประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในอดีต โดยศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและพัฒนาการจากแหล่งสถาปัตยกรรมที่สำคัญ 6 แห่งคือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดอรุณราชวราราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชโอรสารามวรวิหาร วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร และวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า พัฒนาการของเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 สมัยรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 3 เครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งเป็นแบบภาชนะ เครื่องถ้วย ชิ้นส่วนของภาชนะ ชิ้นส่วนกระเบื้องที่ฝังลงไปในผิวปูน เครื่องเคลือบแบบ เป็นช่อดอก ช่อใบ และแบบที่เป็นช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ โดยใช้ประดับสถาปัตยกรรมในแบบอย่างอิทธิพลจีนที่เรียกว่า **แบบพระราชนิยม**

ระยะที่ 2 ช่วงรัชกาลที่ 4 เครื่องเคลือบดินเผาประดับสถาปัตยกรรม ยังคงมีลักษณะ แบบเดิม ได้แก่การนำชิ้นส่วนของภาชนะมาประดับปูนปั้น เป็นช่อดอกไม้ในแบบแผนที่ยืมมาแต่ในระยะที่ 1 แต่มี แบบอย่างใหม่ เพิ่มขึ้น คือการทำกระเบื้องเคลือบดุนลายนูนและเขียนสี เบญจรงค์ ทั้งเป็นการใช้เครื่องเคลือบดินเผา ร่วมกับงานปูนปั้นปิดทองประดับกระจก และหินอ่อน โดยลักษณะเครื่องเคลือบในงานสถาปัตยกรรมในระยะนี้ได้แสดงลักษณะแบบไทยผสมผสานกับอิทธิพลจีนที่ยังคง ปรากฏอยู่และแสดง ลักษณะอิทธิพลตะวันตกในบางส่วน

ระยะที่ 3 ช่วงรัชกาลที่ 5 เครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมปรากฏ ลักษณะแบบไทยอย่างเด่นชัดเป็นลักษณะของกระเบื้องเคลือบ เขียนสีเบญจรงค์ มีกลุ่มสีที่โดดเด่นคือ สีเหลือง เขียว แดง น้ำเงิน ขาว ม่วง โดยมีการออกแบบแบ่งลวดลายขึ้น กระเบื้องในแต่ละพื้นที่ขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมอย่างลงตัว และยังเป็นการออกแบบกระเบื้องเคลือบเขียนสีเบญจรงค์ร่วมกับงานวัสดุอื่น ๆ ได้แก่ งานปูนปั้นปิดทอง งานปิดทองประดับกระจก งานประดับมุก แต่มีการตกแต่งภายใน ในแบบอย่างตะวันตกอย่างชัดเจน นอกจากนี้ เครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ยังได้แสดงคุณค่าที่สำคัญ 4 ประการ คือ คุณค่าทางความงาม เครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่ง

สถาปัตยกรรมมีความสวยงาม ด้วยชิ้นงานเครื่องเคลือบและการตัด ต่อ ปะติด เสียบ ขึ้นเครื่องเคลือบเป็นช่อเป็นดอกความงามของรูปร่าง รูปทรง ลวดลาย สี สัน ที่มีความกลมพวย และความเหมาะสมกับรูปแบบสถาปัตยกรรม ในแบบพระราชนิยมที่มีอิทธิพลจีนหรือการผสมผสาน กับรูปแบบสถาปัตยกรรม ในแบบประเพณีไทยคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอยมีการนำเครื่องเคลือบดินเผา มาทดแทนการใช้ไม้ในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในแบบเดิมโดยนำมาใช้ในส่วนของเครื่องบน ได้แก่ ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบัน นาคสะดุ้ง เนื่องจากไม้ผุพังเสียหายง่าย แต่เครื่องเคลือบดินเผามีความคงทนในสภาพแวดล้อมที่ดีกว่าคุณค่าทางจิตใจเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมได้มีรูปแบบและมีความหมายไปในการบูชาพุทธศาสนาและพระ มหากษัตริย์ด้วยการออกแบบประดิษฐ์ตกแต่งเครื่องเคลือบอย่างประณีตสวยงามและการสื่อความหมายตามคติความเชื่อด้วยรูปแบบและสัญลักษณ์รูปดอกไม้ สิ่งของ และสัตว์ชนิด ต่าง ๆ คุณค่าทางสังคมเป็นการแสดงคุณค่าของการใช้วัสดุเครื่องเคลือบดินเผาที่แตกหักเสียหายทำให้เกิดประโยชน์และการที่ขุนนางพ่อค้า ประชาชนร่วมถวายเครื่องถ้วยชาม ในการประดับตกแต่งอาคาร สถาปัตยกรรมเพื่อร่วม ในพระราชกุศลในสมัยรัชกาลที่ 3 อันเป็นสิ่งที่แสดงคุณค่าของการมีส่วนร่วม ในสังคม การแสดงถึงความทันสมัย ในกระแสความนิยมชาวจีนและ การเชื่อมโยงทางศิลปวัฒนธรรมของชาวสยามและชาวจีนเข้าด้วยกัน

ABSTRACT

The principal objective of this project is to study the glazed ceramic architectural ornaments in the past in terms of their styles and evolution. The study was carried out at 6 sites of architecture; namely, Wat Phra Si Rattana Satsadaram or Wat Phra Kaeo, Wat Arun – Temple of Dawn, Wat Phra Chetuphon – Wat Pho, Wat Ratchaorasaram, Wat Chaloem Phra Kiat and Wat Ratchabophit. It was discovered that there were 3 stages of evolution of the glazed ceramic architectural ornaments.

Stage 1: The reigns of King Rama II and King Rama III, the glazed ceramic ornaments used in Thai architecture during the period were crockery and shards

inlaid on stucco to form bouquets of flowers and leaves, as well as roof decorations like Cho Fa (gable finial), Bai Raka (crocket), and Hang Hong (gable ends), with a Chinese influence. The style being preferred by the kings was known as 'Phra Ratchaniyom' or royal favourite style.

Stage 2: The reign of King Rama IV, the use of glazed ceramic ornaments; i.e. crockery and shards inlaid on stucco to form bouquets of flowers, continued during this period. However, a new style was discovered which comprised of glazed tiles with embossed motifs and the so-called 'Bencharong' or pentachrome painted decoration. The glazed tiles were used alongside stucco reliefs with glass as well as marble inlays. The glazed ceramic ornaments that gained popularity during this period reflect a blend of traditional Thai style, the lingering Chinese influence, and, partly, Western influence.

Stage 3: The reign of King Rama V, the glazed ceramic ornaments during this period apparently presented an authentically traditional Thai style as evident from the glazed tiles painted in the Bencharong colors; the outstanding pigments used were yellow, green, red, blue, white and purple. The tiles were ornately designed to be divided into sections that formed a complete pattern for a particular area of the architecture. There was also a design of the Bencharong painted glazed tiles to be used together with stucco reliefs that were gilded, inlaid with glasses or mother-of-pearl, though the interior decoration was prominently in the Western style.

Moreover, the glazed ceramic ornaments reflect 4 values of great significance, which are:

Aesthetic value: using the cutting, connecting, patching, attaching and sticking techniques to form a bouquet of flowers, the glazed ceramic ornaments have the forms, shapes, patterns, and colors that are glittering and harmonize well either with the architecture of the Chinese influenced Phra Ratchaniyom style, or with the traditional Thai style.

Usefulness value: the glazed ceramics were used to replace the decayable wooden ornaments of the old style architecture, particularly the roof decorations

such as Cho Fa, Bai Raka, Hang Hong, Na Ban – the pediment, and Nak Sadung – the serpent-like pediment frame. The glazed ceramics were more durable in the same environment.

Spiritual value: the glazed ceramic ornaments were made in the forms as well as with the significance that expressed respect to Buddhism and the monarchy through their elaborate and fine designs, production and decoration. They conveyed their meanings according to the religious beliefs through the forms and symbols such as flowers, objects, and animals.

Social value: making use of broken pieces of ceramics, and the noblemen, merchants as well as people dedicating the crockery to be used as ornaments for religious architecture as a mean of merit-making in the reign of King Rama III, indicates their participation in society, modernization in the pro-Chinese trend as well as the Sino-Siamese cultural relations.

ความสำคัญและความเป็นมาของการศึกษาวิจัย

โครงการวิจัยการศึกษาและออกแบบเครื่องเคลือบดินเผาเพื่อการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมเป็นโครงการวิจัยย่อยในแผนงานวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนา เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ศิลปประดิษฐ์และของที่ระลึก โดยเป็นโครงการวิจัยแบบต่อเนื่อง 3 ระยะกล่าวได้ว่าเป็นทั้งในส่วนของการศึกษาวิจัยทางด้านเอกสารการดำเนินการออกแบบ และการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับแหล่งผลิตโดยโครงการ ศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยในระยะที่1 ที่มีความสำคัญและความเป็นมาของการศึกษาดังนี้

เครื่องปั้นดินเผาเป็นสิ่งของเครื่องใช้ ที่มนุษย์ทำขึ้นมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยนำดินมาปั้นขึ้นรูปอย่างง่ายและนำไปเผาไฟ เพื่อให้มีความคงทนเหมาะสมต่อการนำไปเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ทำขึ้นเพื่อสิ่งที่เคารพบูชาเพื่อใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง กับคติความเชื่อทางศาสนา และทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนประกอบสถาปัตยกรรมหรือการตกแต่งสถาปัตยกรรม ซึ่งการศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม โดยเน้นอาคารสถาปัตยกรรมหลวงที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง และเป็นอาคารสถาปัตยกรรมที่เป็นพุทธศาสนสถาน

เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องเคลือบดินเผาที่ใช้ในการประกอบ และประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมนั้น มีหลายประเภทหลายลักษณะ ทั้งมีความเหมาะสมต่อการใช้งานที่แตกต่างกันไปนับแต่อดีต ที่ใช้ในการก่อสร้าง กระเบื้องปูพื้น

กระเบื้องมุงหลังคา กระเบื้องเชิงชาย ท่อระบายน้ำ ลูกกรง โดยส่วนนี้เรียกได้ว่าเป็นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม แต่ในกรณีของเครื่องเคลือบที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมคือเครื่องเคลือบที่นำมาประดับติดตั้งเพิ่มเติม เพื่อให้ตัวอาคารสถาปัตยกรรมนั้นมีความสมบูรณ์เหมาะสม และมีความสวยงาม และหากไม่มีการประดับตกแต่งก็มิได้ก่อให้เกิดความบกพร่องเสียหายแต่อย่างใด ดังนั้นเครื่องเคลือบดินเผาตกแต่งสถาปัตยกรรม จึงได้แก่เครื่องเคลือบที่ประดับตกแต่งในลักษณะต่างๆ ได้แก่ ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบัน และตามส่วนต่าง ๆ ของอาคาร

ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้มีการนำเครื่องถ้วยชามเบญจรงค์ของไทยและเครื่องถ้วยจีน มาใช้ในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม และมีความนิยมมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมในช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ที่ได้มีการคิดค้นออกแบบสถาปัตยกรรมในแนวใหม่ประดับสถาปัตยกรรม ทั้งมีการออกแบบสิ่งทำสิ่งซื่อเป็นการเฉพาะในระยะหลัง ทั้งนี้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ออกแบบดัดแปลงขึ้นใหม่ ผสมผสานกับการประดับตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมด้วยกระเบื้องเคลือบและปูนปั้นแบบจีนทำให้สถาปัตยกรรม ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีความโดดเด่นแตกต่างจากของเดิมมาก โดยเรียกลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบอย่างจีนนี้ว่า “**แบบพระราชนิยม**” และยังสามารถส่งอิทธิพลต่อการออกแบบก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรมหลวงในสมัยรัชกาลที่ 4 - รัชกาลที่ 5 แต่ก็ได้มีการดัดแปลงให้เหมาะสมกับความนิยม ความเป็นไปของสังคมและในสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่างชาติและการต้องปรับตัวให้เหมาะสมในยุคสมัยนั้น

เชกเช่นเดียวกับการใช้เครื่องเคลือบดินเผา เพื่อประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในปัจจุบันก็ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปแบบ กลวิธี และกระบวนการ การผลิตในระยะต่อมาตามความเหมาะสมโดยได้พัฒนาจากงานประณีตศิลป์ไปสู่งานหัตถอุตสาหกรรม และงานอุตสาหกรรมในปัจจุบัน โดยคาดว่าจะการก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรมประเภทพุทธสถาปัตยกรรมย่อมได้รับอิทธิพลทางด้านแนวคิด การออกแบบ การประดับตกแต่งด้วยงานเครื่องเคลือบดินเผาจากในอดีต ไม่นานก็น้อย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาในระยะที่ 1 ที่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับเครื่องเคลือบดินเผาในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในอดีตในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญ เพื่อให้ได้ทราบเกี่ยวกับความเป็นมาของเครื่องเคลือบ

ดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในระยะเวลาดังกล่าว เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของรูปแบบ และลักษณะของการนำเครื่องเคลือบดินเผาไปใช้ และสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ได้บอกกล่าวเรื่องราวเกี่ยวกับเครื่องเคลือบดินเผาที่มีต่อสังคมไทยในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่างานศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยโครงการต่อเนื่อง 3 ระยะ โดยเป็นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย การศึกษาและทดลองการออกแบบเครื่องเคลือบดินเผาเพื่อประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม โดยระยะสุดท้ายคือการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการเผยแพร่ ดังนั้น การวิจัยนี้จึงเป็นการศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 ที่เป็นการศึกษาข้อมูลวิชาการทางด้านเอกสารและภาคสนาม โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในแต่ละยุคสมัยในอดีต
2. เพื่อศึกษาเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ จำนวน 6 แห่งที่นำมาเป็นต้นแบบในการศึกษา
3. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและพัฒนาการของเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมทั้ง 6 แห่ง
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องเคลือบดินเผากับงานสถาปัตยกรรมทั้ง 6 แห่ง
5. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับเทคโนโลยีการทำเครื่องเคลือบดินเผาสำหรับงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในอดีตและปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยย่อยที่อยู่ในแผนงานการวิจัย และถ่ายทอดเทคโนโลยี การพัฒนา การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ศิลปะประดิษฐ์ และของที่ระลึก โดยเป็นการวิจัยแบบบูรณาการที่ศึกษาวิจัย ทั้งในส่วนของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ข้อมูลทางด้านศิลปะและเครื่องเคลือบดินเผาทั้งนี้โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยในระยะที่ 1 ที่ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม โดยแบ่งวิธีการออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารเกี่ยวกับความเป็นมาของสถาปัตยกรรมและเครื่องเคลือบดินเผา แหล่งที่นำมาศึกษา
2. การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษาค้นคว้าภาคสนามเกี่ยวกับเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตย

กรรมในอดีตและปัจจุบัน โดยนำมาศึกษาวิเคราะห์และเรียบเรียงด้วยวิธีการแบบพรรณนา

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัย เครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมนี้เป็นการศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 โดย คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาดังนี้

1. กำหนดแหล่งที่จะศึกษาเป็นสถาปัตยกรรม ที่มีการประดับตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผาที่สำคัญในอดีตที่มีการก่อสร้างอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 5 จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ แหล่งสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดอรุณราชวรารามวรวิหาร วัดราชโอรสารามวรวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร และวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

2. ศึกษาแหล่งสถาปัตยกรรม ที่มีการประดับตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผาในปัจจุบัน เฉพาะในแหล่งที่สำคัญบริเวณภาคกลางและภาคตะวันออก

3. ศึกษาแหล่งผลิตเครื่องเคลือบดินเผา เฉพาะที่ประสานงานทางด้านข้อมูลได้ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก

ผลการศึกษาวิจัยที่ได้รับ

1. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ในช่วงรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 5

2. ได้ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาวิจัย เพื่อการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีในระยะต่อไป

3. เป็นข้อมูลเพื่อนำไปสู่การเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ ทางด้านการออกแบบทางด้านเครื่องเคลือบดินเผา และทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

4. เป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมให้เห็นคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับงานเครื่องเคลือบดินเผาที่มีอยู่ในงานสถาปัตยกรรมไทย

ภูมิหลังเครื่องปั้นดินเผาในงานสถาปัตยกรรมไทย

1. ทวารวดี เครื่องปั้นดินเผาที่ปรากฏในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในสมัยทวารวดี ราวพุทธ-ศตวรรษที่ 12 - 16 นั้น มีปรากฏอยู่บ้างในแหล่งศิลปสถาปัตยกรรม หรือชุมชนสมัยทวารวดีที่สำคัญได้แก่ นครปฐม, อุทอง, จังหวัดสุพรรณบุรี, คูบัวจังหวัดราชบุรี แม้ว่าส่วนการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม จะมีการใช้วัสดุประเภทปูนปั้นเป็นส่วนใหญ่ ก็ตาม แต่ก็มีข้อมูลหลักฐานการใช้เครื่องปั้นดินเผาเช่นกัน โดยเครื่องปั้นดินเผาจะเป็นลักษณะแบบประติมากรรมนูนสูง เป็นเนื้อดินที่เผาไฟต่ำหรือที่เรียกว่า เนื้อเครื่องดินเผาในอุณหภูมิต่ำ

ประมาณ 700 - 800 องศา ขึ้นรูปด้วยมือ ซึ่งประติมากรรมเหล่านี้จะนำไปประกอบกับปูนที่เป็นตัวอาคาร ในบริเวณส่วนต่าง ๆ ดังเช่น แผ่นดินเผารูปกนิฐมติราภรณ์ที่พบที่เมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรีและรูปศิระบุคคลต่างชาติหันด้านข้างทำด้วยดินเผา พบที่เจดีย์เมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ในสมัยทวารวดีได้มีการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมาก แบบไม่เคลือบ เผาไฟต่ำ ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน และประเภทประติมากรรมขนาดเล็กตุ๊กตาดินเผา พระพิมพ์ที่อัดดินจากพิมพ์ ซึ่งน่าจะเป็นความนิยมและเป็นเทคโนโลยีที่ทำได้ง่าย กระบวนการไม่ซับซ้อน จึงนิยมนำมาทำงานขนาดเล็ก แต่งงานตกแต่งสถาปัตยกรรมหรืองานประติมากรรมขนาดใหญ่จะนิยม ทำจากปูนปั้นมากกว่าทั้งนี้อาจเป็นด้วยเทคโนโลยีไม่สูง ไม่มีการก่อสร้างเตาเผา (ไม่ปรากฏหลักฐานเตาเผา) จึงอาจไม่สามารถเผาขึ้นงานขนาดใหญ่ที่ใช้ในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมได้ดีเท่าปูนปั้น ก็เป็นไปได้ประกอบกับข้อมูลทาง ด้านสถาปัตยกรรมมักปรากฏเพียงฐานราก ทำให้ไม่สามารถศึกษาค้นคว้าได้อย่างลึกซึ้งเพียงพอ

2. ลพบุรี

เครื่องปั้นดินเผาลพบุรี เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่พบร่องรอยหลักฐานร่วมกับศิลปสถาปัตยกรรมในสมัยลพบุรี (แบบอิทธิพลเขมรในประเทศไทย) ที่นักวิชาการกำหนดอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 15 - 17 โดยปรากฏในพื้นที่ประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และพื้นที่บางส่วนของภาคกลางในประเทศไทย ได้แก่ ลพบุรี กาญจนบุรีและที่เป็นหลักฐานเด่นชัดคือ การพบแหล่งเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมากในเขตท้องที่อำเภอละหานทรายและอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์หลายร้อยแหล่ง ซึ่งเรียกกันว่าเครื่องปั้นดินเผาลพบุรี หรือเครื่องปั้นดินเผาเตาบ้านกรวด โดยเครื่องปั้นดินเผาบ้านกรวดที่โดดเด่นได้แก่ กลุ่มภาชนะดินเผาแบบเคลือบสีเขียว สีน้ำตาล สีดำ ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ไหเท้าช้าง คนโท ถ้วย ชาม กระปุก ตุ๊กตา เป็นต้น แต่ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสถาปัตยกรรมในสมัยลพบุรีเป็นการก่อสร้างด้วยวัสดุประเภทหินทรายและศิลาแลงทั้งหมด ซึ่งอาจไม่เหมาะสมในการใช้เครื่องปั้นดินเผาหรือทำเครื่องปั้นดินเผาไปประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม แต่ก็มีเพียงหลักฐานกระเบื้องเชิงชายเคลือบสีเขียวที่ใช้ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมเขมร รูปทรงสามเหลี่ยมคล้ายกลีบขนุนส่วนปลายงอนออก มีเส้นขอบนอก และเส้นในล้อมรอบนอกมีการปั้นกลีบแบบหยดน้ำล้อมรอบเส้นใน ซึ่งลักษณะโดยรวมจะเหมือนกับเครื่องประดับร่างกายในประติมากรรมหินทรายรูปบุคคลที่ประดับสถาปัตยกรรมแบบเขมรกระเบื้องเชิงชายเคลือบสีเขียวอ่อนประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมเขมร

3. สุโขทัย

สมัยสุโขทัย เป็นยุคสมัยที่มีข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นอาณาจักรที่มีรูปแบบของศิลปะทั้งในส่วนประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรมและการประดับตกแต่ง ที่มีลักษณะรูปแบบทางศิลปะที่เรียกว่า "ศิลปะสุโขทัย" โดยถูกกำหนดอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 - 19 นอกจากศิลปสถาปัตยกรรม สุโขทัยจะมีรูปแบบเฉพาะตัวแล้ว เครื่องปั้นดินเผาสุโขทัยก็เป็นงานศิลปหัตถกรรม เป็นงานประณีตศิลป์ที่มีความสวยงามโดดเด่น และเป็นหลักฐานทางโบราณคดี ที่แพร่กระจายไปยังดินแดนต่าง ๆ ที่สำคัญคือมีหลักฐานแหล่งเตาเผาปรากฏเป็นจำนวนมากที่ศรีสัชนาลัย และเมืองเก่าสุโขทัย โดยเฉพาะแหล่ง"เตาป่ายาง"อำเภอสรีสัชนาลัย ที่มีการสำรวจพบประติมากรรมรูปยักษ์เป็นจำนวนมากจนเรียกว่า "เตายักษ์"

เครื่องปั้นดินเผาสุโขทัย นั้นมีทั้งในส่วนที่เป็นภาชนะเพื่อการใช้สอยในครัวเรือน ได้แก่ ไห โอ่ง อ่าง ถ้วย ชาม กระปุก ฯลฯ เครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ในพิธีกรรมและของเล่น รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม โดยจะทำขึ้นเพื่อประดับตกแต่งอาคารศาสนสถานในส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ปันลม หัวเสา (ระเบียง) ที่ครอบบ่อไก่ บราลี ราวระเบียง และกระเบื้องเชิงชาย เป็นต้น

เครื่องปั้นดินเผาประดับสถาปัตยกรรมที่นิยมทำ และปรากฏหลักฐานอยู่มาก ได้แก่ ซ่อฟ้า หรือหางหงส์ในรูปของมกร และมกรคายน้ำ 3 เศียร นอกจากนี้ยังมีรูปบุคคลที่น่าจะใช้ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมเช่นกันคือประติมากรรมรูปยักษ์ รูปเทวดา และรูปเทพนม

เครื่องปั้นดินเผาหรือเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยสุโขทัย เป็นลักษณะแบบเนื้อเครื่องดินมีการเคลือบเผาไฟค่อนข้างสูง ขึ้นรูปด้วยการปั้นหรือการอัดดินในพิมพ์ 2 ชั้นประกบกัน มีการเคลือบผิวด้วยเคลือบสีน้ำตาล สีขาว หรือ 2 สี น้ำตาล - ขาว มีการตกแต่งด้วยการปั้นปะเพิ่มเติม การเขียนสีดำหรือน้ำตาล แล้วเคลือบสีทับ หรือการใช้เคลือบสีน้ำตาลเขียนลงบนเคลือบสีขาว โดยเครื่องเคลือบดินเผาเหล่านี้ จะนำไปประกอบประดับตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมที่เป็นไม้ และที่เป็นแบบก่ออิฐถือปูนของอาคารประเภทวังและวัด ในบริเวณเมืองเก่าสุโขทัยศรีสัชนาลัยและที่เมืองเก่ากำแพงเพชร แต่ทั้งนี้การทำเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม น่าจะเป็นการทำขึ้นเพื่อการใช้สอยในชุมชนเมือง ทั้งนี้เนื่องจากเครื่องเคลือบดินเผาดังกล่าวมีรูปแบบเฉพาะตามแบบของศิลปะสุโขทัย และต้องนำไปประกอบสถาปัตยกรรม ซึ่งแหล่งชุมชนอื่น โดยเฉพาะชุมชนภายนอกจึงไม่สามารถใช้ได้ ทั้งอาจไม่ได้ผลิตขึ้นเพื่อ

การส่งเป็นสินค้าออก ดังเช่นกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา ที่เป็นภาชนะ ดังนั้นแม้ว่าจะปรากฏหลักฐาน ภาชนะเครื่องเคลือบดินเผาเป็นจำนวนมากในแหล่งขุดค้นทางโบราณคดี แหล่งเรือจมและแหล่งโบราณคดีได้นำของเส้นทางการค้าทางทะเล ในช่วงสมัยสุโขทัยถึงอยุธยา ในท้องทะเลของอ่าวไทย (พุทธศตวรรษที่ 19-22)แต่กลับไม่เคยปรากฏหลักฐานเครื่องเคลือบดินเผาเพื่อประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในแหล่งดังกล่าว

4. อยุธยา

สมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-23 (พ.ศ.1893 - พ.ศ.2310) ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่มีการพัฒนาอย่างสูงสุด ทางด้านงานศิลปสถาปัตยกรรมและงานประณีตศิลป์ งานประดับตกแต่งต่าง ๆ แต่เครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมนั้น แทบจะไม่ปรากฏหลักฐานเลย ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าบริเวณพื้นที่กรุงศรีอยุธยา และพื้นที่ใกล้เคียงไม่มีแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมเป็นหลัก แม้จะปรากฏแหล่งเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาในช่วงกรุงศรีอยุธยาที่บ้านบางปูน จังหวัดสุพรรณบุรี แต่หลักฐานเท่าที่ปรากฏก็ล้วนเป็นกลุ่มภาชนะดินเผาประเภท ไห โอ่ง ชาม ที่ใช้สอยในครัวเรือนหรือเพื่อส่งขายเป็นสินค้าไปยังดินแดนต่าง ๆ เป็นหลักหรือแหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาเตาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ตลอดช่วงยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทภาชนะ ไหสีหู ไห อ่าง ถ้วย ชาม ขวด กระปุก ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อการใช้สอยในครัวเรือนและเป็นสินค้าส่งออกเช่นกัน โดยเฉพาะภาชนะไหสีหู และอ่างขนาดใหญ่ ที่มีการพบหลักฐานในแหล่งโบราณคดีได้น้ำเป็นจำนวนมาก แต่ขณะเดียวกันแหล่งเตาเผาที่สิงห์บุรีนี้ ก็มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ประกอบการก่อสร้าง โดยไม่ได้เป็นของประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม เช่น ท่อระบายน้ำ กระเบื้อง กระเบื้องเชิงชายและมีประติมากรรมรูปสิงห์รูปยักษ์อยู่บ้าง แต่เครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ประดับสถาปัตยกรรมนี้ จะไม่มีการเคลือบ โดยเป็นเนื้อเครื่องดินสีแดง แดงอมส้ม และเป็นการปั้นขึ้นรูปด้วยการปั้นหรือการอัดดินจากพิมพ์ด้วย ในส่วนของท่อระบายน้ำขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนเป็นทรงกระบอก มีขนาดต่าง ๆ กัน ส่วนปลายท่อยื่นออกเพื่อสวมกับอีกชิ้น งานส่วนใหญ่จะไม่ค่อยประณีตนัก กล่าวได้ว่ารูปแบบและกลวิธีต่างกันโดยสิ้นเชิงจากสมัยสุโขทัย แต่อย่างไรก็ตามเครื่องปั้นดินเผาของเตาแม่น้ำน้อยสิงห์บุรี ก็แสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลในด้านรูปแบบภาชนะไหสีหู การเคลือบสีน้ำตาล หรือรูปแบบประติมากรรมบางส่วนมาจากสุโขทัยเช่นกัน เพียงไม่มีการใช้เคลือบสีต่างๆ นอกจากสีน้ำตาลและไม่มีการตกแต่งด้วยการเขียนลาย

แต่ที่สำคัญคือ ความนิยมในการใช้เครื่องปั้นดินเผา ในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมแบบในสมัยสุโขทัย เปลี่ยนแปลงไป โดยการก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรม ในสมัยอยุธยา ไปนิยมการตกแต่งด้วยไม้แกะสลักปิดทองหรือ การปั้นปูนปิดทองมากกว่าการใช้เครื่องปั้นดินเผาแบบในสมัยสุโขทัย

นอกจากนี้ กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าทางเศรษฐกิจ เป็นเมืองท่าซื้อขายขนส่งแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างภูมิภาคตะวันออกและตะวันตก มีพ่อค้าชาวต่างชาติ เดินทางไปมาและเข้ามาค้าขายในอยุธยามาก อยุธยาจึงมีสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมาก และเกิดเป็นความนิยม โดยทั่วไปในสังคมชั้นสูงและในชุมชนเมือง โดยเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาจากประเทศจีน ทั้งนี้ได้มีการขุดพบเครื่องถ้วยจีนในพระนครศรีอยุธยาอยู่มาก และจากหลักฐานลักษณะของลวดลาย สีส้น โดยเปรียบเทียบกับเครื่องถ้วยจีนหรือเครื่องถ้วยบางชิ้นที่มีเครื่องหมายบอกรัชกาลของจีน จึงเชื่อว่าการสั่งซื้อเครื่องถ้วยเบญจรงค์จากประเทศจีน มาตั้งแต่ในสมัยอยุธยา ราวสมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ.2173-2198)และสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ.2199 - 2231) โดยเครื่องถ้วยจีนนั้น จะเป็นสิ่งของเครื่องใช้แบบเนื้อขาว หรือเนื้อกระเบื้อง ประเภท ถ้วย โถ ชาม แจกัน ทั้งแบบลาย เขียนสีหลายสี และแบบลายคราม เขียนลายน้ำเงินขาว ซึ่งเป็นสินค้าที่ซื้อขายโดยง่ายมีขายอย่างกว้างขวางในเอเชียอาคเนย์ และยังเชื่อได้ว่าการสั่งทำด้วยรูปแบบและลวดลายแบบไทยในช่วงระยะเวลานี้ เช่นกัน โดยในราชสำนักได้มีการออกแบบด้วยรูปแบบและลวดลายแบบไทย และส่งให้ช่างจีนเป็นผู้ผลิต

นอกจากความนิยมเครื่องถ้วยจีนจะกลายเป็นความนิยมชมชอบในการใช้สอยในราชสำนักหรือในสังคมเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว เครื่องถ้วยจีนและเครื่องถ้วยเบญจรงค์ ยังถูกนำไปใช้ในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในสมัยกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมประเภท โบสถ์ วิหาร เจดีย์ โดยมีการนำเครื่องถ้วยไปประดับประดาประดับลวดลายปูนปั้นโดยนำเครื่องถ้วย ที่มีลวดลายต่าง ๆ ทั้งใบไปประดับ เช่น ถ้วย พาน จาน ชาม ประดับกับลวดลายปูนปั้นในบริเวณหน้าบัน หรือประดับลวดลายที่หน้ากระดาน ส่วนฐานขององค์เจดีย์ เป็นต้น ได้แก่ หน้าบัน อุโบสถ วัดใหญ่อินทารามจังหวัดชลบุรี ลายหน้าบันวัดธรรมาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและหน้าบันพระอุโบสถวัดสิงห์บางขุนเทียน ฝั่งธนบุรี

5. ล้านนา

เป็นอาณาจักรในพื้นที่ภาคเหนือที่มีการปกครอง มีพุทธศาสนา มีเรื่องราวต่าง ๆ ปรากฏในตำนานพงศาวดาร และยังปรากฏร่องรอยหลักฐานให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร

ในช่วงพุทธ-ศตวรรษที่ 19-22 เมื่อ พระยาเม็ญรายได้รวบรวมอาณาจักร"หริภุญไชย" และก่อตั้ง "นพบุรีศรีนครพิงค์ เชียงใหม่" ในปี พ.ศ.1839 ล้านนาจึงหมายถึงดินแดนภาคหนึ่งครอบคลุมพื้นที่หลายจังหวัด

เครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในดินแดนล้านนานั้นแต่ช่วงหริภุญไชย(พุทธศตวรรษที่18) นั้นอาจกล่าวได้ว่ามีความนิยมนำเครื่องปั้นดินเผาไปประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในรูปแบบของประติมากรรมพระพุทธรูป เป็นทั้งลักษณะแบบลอยตัวเต็มองค์ และเฉพาะพระเศียร โดยร่องรอยหลักฐานที่ยังคงปรากฏอยู่ได้แก่ เจดีย์ที่วัดกู่กุด วัดพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูนที่ประติมากรรมรูปพระพุทธรูปยืนประดับอยู่ในซุ้มองค์เจดีย์นั้น เป็นเครื่องปั้นดินเผาแบบเนื้อเครื่องดินเผาไฟดำสีส้มหรือสีส้มแดง ปั้นขึ้นรูปด้วยมือหรือการขึ้นรูปจากพิมพ์ดินเผา หรือพิมพ์ปูนอัดด้วยดินเหนียวในพิมพ์สองผืน แล้วประกบติดกัน ทั้งนี้ส่วนพระเศียรจะเป็นดินเผาส่วนองค์นั้นจะเป็นปูน นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ พนมมือ เป็นลักษณะแบบประติมากรรมลอยตัว เนื้อเครื่องดินเผาไฟดำเช่นกัน ทั้งนี้ก็สอดคล้องกับกลุ่มภาษาชนเผ่าของหริภุญไชยที่เป็นลักษณะเนื้อเครื่องดิน และไม่ปรากฏลักษณะของการเคลือบผิว

ดินแดนล้านนาก็ได้มีการปกครองของกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ที่ปรากฏหลักฐานแหล่งเตาเครื่องปั้นดินเผาที่สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มเตาเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย นั้น นอกจากกลุ่มภาษาชนเผ่าที่มีการเคลือบผิวสีเขียวแบบ คีลาดล (Celadon) การเขียนลายได้เคลือบแล้ว ก็น่าจะมี เครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม เช่นกันหรือ แม้แต่ในช่วงที่ดินแดนล้านนาอยู่ในการปกครองของพม่า(พ.ศ.2107)ก็มีการทำเครื่องปั้นดินเผาประดับสถาปัตยกรรม ด้วย

สรุปผลการศึกษา

งานวิจัยเรื่องการศึกษาเครื่องเคลือบดินเผา เพื่อการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย เป็นโครงการวิจัยย่อยในแผนงานการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาค่าผลิตภัณฑ์ศิลปปะประดิษฐ์ และของที่ระลึกโดยเป็นโครงการวิจัยต่อเนื่อง 3 ระยะ คือระยะที่1เป็นการศึกษาเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมระยะ ที่ 2 เป็นการศึกษาทดลองและออกแบบเครื่องเคลือบ ดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมและระยะที่3เป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีการนำไปใช้และการเผยแพร่โดยโครงการงานวิจัยนี้อยู่ในระยะที่1 เป็นการศึกษาเครื่องเคลือบดินเผาเพื่อประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในอดีตเฉพาะ ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธเลิศหล้านภาลัยจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 5) ทั้งนี้ได้กำหนดแหล่งศึกษาสถาปัตยกรรมหลวงสำคัญที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างจำนวน 6 แห่ง โดยจะเน้นเฉพาะอาคารที่มีการประดับตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา ได้แก่

1. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
2. วัดอรุณราชวรารามวรมหาวิหาร
3. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
4. วัดราชโอรสารามวรมหาวิหาร
5. วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร
6. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในปัจจุบันที่ได้มีการออกแบบ และเป็นที่นิยมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งแม้จะมีได้เป็นสถาปัตยกรรมหลวงที่สร้างโดยพระมหากษัตริย์หรือบุคคลชั้นสูง ตามแนวทางที่เคยเป็นมาในอดีตด้วยสภาพทางสังคม การปกครอง การแบ่งส่วนราชการและการขับเคลื่อนของระบบในภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปแต่ก็แสดงให้เห็นถึงรูปแบบ และแนวทางของเครื่องเคลือบดินเผาเพื่อประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งเป็นส่วนที่จะขยายผลการศึกษาในระยะต่อไป

จากการศึกษาเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมทั้ง 6 แห่งที่เป็นพุทธสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญโดดเด่น อันกล่าวได้ว่าเป็นต้นแบบในการนำเครื่องเคลือบดินเผามาใช้ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ทั้งมีคุณค่ามีความสมบูรณ์สวยงามเป็นแม่แบบในการศึกษามาจนถึงปัจจุบันโดยผลของการศึกษาสามารถจัดเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. รูปแบบและพัฒนาการของเครื่องเคลือบดินเผาในงานสถาปัตยกรรม

รูปแบบและพัฒนาการเครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏในช่วงรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 5 โดยศึกษาจากแหล่งสถาปัตยกรรม ทั้ง 6 แห่งสามารถจัดแบ่งได้เป็น 3 ระยะตามรูปแบบและลักษณะที่เห็นเด่นชัดในแต่ละช่วงเวลาดังนี้

1.1 ระยะที่ 1 ช่วงรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 3 ได้แก่ อาคารสถาปัตยกรรม วัดอรุณราชวราราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชโอรสาราม และวัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร โดยรูปแบบเครื่องเคลือบดินเผาประดับสถาปัตยกรรมที่เด่นชัดได้แก่ แบบการใช้เครื่องเคลือบดินเผาที่เป็นภาชนะ ทั้งใบ การใช้ชิ้นส่วน กระเบื้องเครื่องถ้วยมาตัดเจียนเป็น ชิ้นเล็กๆ มาต่อจัดเรียงเป็นดอกไม้ ช่อดอกไม้ รูปสัตว์ รูปธรรมชาติ และแบบแผ่นกระเบื้องลายดอกตัดเป็นดอกฝังบอนผิวปูน นอก

จากนี้ยังได้มีการสั่งทำเครื่องเคลือบ แบบนูนสูงและแบบลอยตัวเพื่อมาประดับตกแต่งตามส่วนต่างๆของสถาปัตยกรรม ได้แก่ช่อฟ้า ใบระกา หน้าบัน หางหงส์ทั้งนี้ เครื่องเคลือบดินเผาในระยะที่1จะมีลักษณะแบบอิทธิพลจีน ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้มีการออกแบบก่อสร้างลักษณะเด่นของอาคารที่เป็นพระอุโบสถและพระวิหาร คืออาคารก่ออิฐคือปูน ขนาดใหญ่มีเสาระเบียงสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ รับน้ำหนักโครงสร้างหลังคาและทำระเบียงรอบด้านพระอุโบสถ ส่วนบนของหลังคามีลักษณะที่เด่นชัดคือ หน้าบันไม่มีชักรา หน้าจั่วและมีการตกแต่งด้วยปูนปั้นประดับเครื่องเคลือบดินเผา โดยได้มีการเรียกขาน สถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา ในแบบอย่างนี้ในหลายลักษณะด้วยกัน ได้แก่แบบพระราชนิยมแบบนอกอย่างแบบอย่างเทศและแบบกระเท่เซร

1.2 ระยะที่ 2 ช่วงรัชกาลที่ 4 ได้แก่อาคารสถาปัตยกรรมที่ใช้เครื่องเคลือบดินเผา ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่สำคัญ ได้แก่ปราสาทพระเทพบิดร พระเศวตภูภาคารวิหาร ยอด พระทวารทวารบาลหอพระคันธารราษฎร์ชุมประตูและหอระฆัง โดยรูปแบบของเครื่องเคลือบดินเผาที่เด่นชัดได้แก่เครื่องเคลือบในลักษณะของแผ่นกระเบื้องเคลือบเขียนสีแบบแผ่นเรียบ และแบบคูนลายนูนในกระบวนแบบไทย ได้แก่ ลวดลายใบเทศ ลายก้านต้อดอก ลายดาว ลายดอกจอก ลายดอกไม้สามกลีบ สี่กลีบ เป็นต้น โดยกำหนดกลุ่มสีเข้มขรึมเป็นหลัก ได้แก่ กลุ่มสีดำ เหลือง ชมพู แดง น้ำเงิน ม่วง และใช้สีอ่อนเขียนทับเช่น สีเขียว ฟ้า เหลือง ชมพู ขาว ซึ่งกล่าวว่าพระอาจารย์แดงแห่งวัดหงส์รัตนารามเป็นผู้กำหนดสีกระเบื้อง นอกจากเครื่องเคลือบดินเผาที่เป็นกระเบื้องในกระบวนแบบไทยแล้ว ยังมีกระเบื้องเคลือบเขียนสีในแบบเรขาคณิตด้วยแม้ว่าเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในระยะที่2จะมีการพัฒนาขึ้นจากเครื่องเคลือบดินเผา ในระยะแรกแล้วก็ตามแต่ก็ยังคงปรากฏการประดับการแต่ง เครื่องเคลือบในแบบแผนจีนอยู่นั่นคือการใช้ชิ้นส่วนเครื่องเคลือบมาจัดประกอบเป็นลวดลายและช่อดอกช่อใบและรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ มังกร นกยูง ปลา ตามคติความเชื่อในแบบแผนจีน

สิ่งสำคัญที่ปรากฏ ในช่วงระยะที่ 2 ได้แก่ การใช้เครื่องเคลือบดินเผาในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมร่วมกับวัสดุ อื่นๆ เช่น ปูนปั้นปิดทอง ปูนปั้นปิดทองประดับกระจก และหินอ่อนแกะสลักโดยเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในระยะที่ 2 นี้ให้ความรู้สึกที่เป็นกระบวนแบบไทยแบบจีนและแบบตะวันตก ทั้งยังสอดคล้องกับสภาพสังคม

เศรษฐกิจ และอิทธิพลจากต่างประเทศอย่างที่เราเรียกกันว่า “ยุคหัวเลี้ยว หัวต่อ ”

1.3 **ระยะที่ 3 ช่วงรัชกาลที่ 5** ได้แก่ กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม อันมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ พระระเบียง โดยรูปแบบของเครื่องเคลือบดินเผาที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ได้แก่ เครื่องเคลือบดินเผาแบบเขียนสีเบญจรงค์ ที่เป็นลักษณะของแผ่นกระเบื้องผิวเรียบและกระเบื้องดินลายนูน โดยมีการออกแบบแผ่นเรียบ นูน แ่น โค้ง ตามลักษณะพื้นผิวที่นำไปติดตั้ง โดยมีการออกแบบต่อประกอบลายด้วยรูปแบบของชิ้นกระเบื้องแต่ละชิ้น ที่มีขนาดและรูปแบบแตกต่างกันทั้งกระเบื้องชิ้นหลักและกระเบื้องชิ้นแทรก ให้เป็นลวดลายที่ลงตัวในกระบวนลายแบบไทย ได้แก่ ลายเทพนม ลายดอกไม้สี่กลีบ ดอกไม้สามกลีบ ลายกระจัง ลายกรวยเชิง ลายประจำยามก้ามปู เป็นต้น ทั้งนี้ลวดลายทั้งหมดยังผสมผสานจนมีลักษณะเป็นเหมือนลวดลายของผ้าพิมพ์ โดยกลุ่มสีสันทึมนำมาเคลือบและเขียนสี ได้แก่ สีเหลือง เขียว แดง น้ำเงิน ขาว ม่วง โดยพระอาจารย์แดงแห่งวัดหงส์รัตนาราม เป็นผู้ออกแบบลวดลายและกำหนดสี โดยสั่งทำจากเมืองจีนอย่างไรก็ตาม แม้ว่าอาคารสถาปัตยกรรม ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะมีลักษณะของอิทธิพลตะวันตก เป็นส่วนใหญ่และสถาปัตยกรรมวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามเป็นสถาปัตยกรรม เพียงกลุ่มเดียวที่ใช้เครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม ที่มีกระบวนแบบไทยและผสมผสานกับการใช้วัสดุอื่น ๆ ได้แก่ ปูนปั้นปิดทอง งานปิดทองประดับกระจก และงานประดับมุกในงานประดับตกแต่งภายนอก แต่ส่วนภายในเป็นการประดับตกแต่งในแนวตะวันตกแบบโกธิค (Gothic)ทดแทนทั้งนี้อาจ กล่าวได้ว่าเครื่องเคลือบดินเผา ในแบบกระเบื้องเคลือบ เขียนสีเบญจรงค์ นับเป็นพัฒนาการขั้นสูงสุดของเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในกระบวน แบบไทย โดยออกแบบจากช่างไทย ที่ผ่านฝีมือช่างและเทคโนโลยีการผลิตในแบบจีน

2.เทคโนโลยีการทำเครื่องเคลือบดินเผา

เครื่องเคลือบดินเผาที่ใช้ในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในช่วงรัชกาลที่ 2 จนถึงรัชกาลที่ 5 ล้วนเป็นเครื่องเคลือบที่ผลิตจากเมืองจีน ส่งเข้ามาขายยังไทยหรือมีการสั่งซื้อสั่งทำเป็นส่วนใหญ่ ทั้งสั่งซื้อแบบที่ดีและแบบที่แตกหักเสียหายแล้ว แต่ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการตั้งเตาเผากระเบื้องเคลือบที่วัดสระเกศ เพื่อเป็นการลดการสั่งซื้อกระเบื้องเคลือบจากจีน อย่างไรก็ตาม จากเครื่องเคลือบดินเผาที่ปรากฏอยู่แสดงให้เห็นถึงเทคโนโลยีโดยรวมได้ดังนี้

2.1 **เนื้อดินและอุณหภูมิการเผา** เครื่องเคลือบดินเผาที่นำมาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมมีหลายลักษณะทั้งแบบเนื้อเครื่องดินที่เผาในอุณหภูมิต่ำบางส่วนไม่มีการเคลือบแต่ลงรักปิดทอง เช่นที่นำมาประดับผนังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแต่ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องเคลือบดินเผาที่เผาในอุณหภูมิต่ำ สีออกสีส้มประมาณ 900 – 1050 องศาเซลเซียส แต่มีการเคลือบผิว และเขียนสี ได้แก่กลุ่มเครื่องเคลือบ ดินเผาที่วัดอรุณวรารามสำหรับกลุ่ม เครื่องเคลือบดินเผาที่เผาในอุณหภูมิสูง ที่มีการเคลือบและเขียนสี ซึ่งกลุ่มนี้ได้แก่ กลุ่มเครื่องเคลือบที่เป็นงานนูนต่ำ นูนสูง รูปดอกไม้ ใบไม้ ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หรือประติมากรรมลอยตัวรูปบุคคลนอกจากนี้คือเครื่องเคลือบดินเผา ที่เป็นลักษณะของภาชนะเครื่องถ้วยที่เป็นเนื้อขาว เผาไฟสูง และมีการตกแต่งตามแบบ เครื่องถ้วยคือ เขียนสีแบบเบญจรงค์และแบบลายคราม ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเครื่องเคลือบดินเผาที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม มีเนื้อดินทั้ง 3 ลักษณะคือเนื้อดินเผาไฟต่ำ ไฟกลาง และไฟสูง โดยจะเป็นกรเผาอยู่ในช่วงอุณหภูมิ 900-1230 องศาเซลเซียส ตามลักษณะงานแต่ละประเภท

2.2 รูปลักษณะ

รูปแบบและลักษณะของเครื่องเคลือบดินเผาเพื่อประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในแหล่งสถาปัตยกรรมสำคัญ 6 แห่ง ได้แก่ เครื่องเคลือบดินเผา ในลักษณะที่เป็นภาชนะทั้งใบลักษณะที่เป็นชิ้นส่วนของภาชนะที่แตกหัก แล้วนำมาตัดกะเทาะให้ได้ชิ้นส่วนขนาดต่าง ๆ แล้วนำมาประกอบเป็นรูปแบบต่างๆ การใช้เครื่องเคลือบที่มีลักษณะสำเร็จรูปทั้งงานขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เป็นดอกไม้ ใบไม้และงานลอยตัวเป็น ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ โดยลักษณะที่เด่นอีกรูปแบบหนึ่งได้แก่ กระเบื้องแบบผิวเรียบและ กระเบื้องแบบดินลายนูน โดยขึ้นรูปด้วยวิธีการปั้นด้วยมือ การอัดดินในพิมพ์ที่เรียกว่าการตีพิมพ์อาจเป็นพิมพ์ขึ้นเดียวและพิมพ์หลายชั้น การขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนในกรณีที่เป็น ภาชนะก่อนนำมาทาบกระเทาะ ทั้งนี้เครื่องเคลือบดินเผาที่ปรากฏ จะมีการเคลือบและการเขียนสีบนเคลือบหลายลักษณะ โดยในกลุ่มแผ่นกระเบื้องเคลือบจะมีการตกแต่ง ด้วยการเขียนสีเป็นลวดลายในกระบวนแบบไทย โดยมีการ จัดกลุ่มสี 3-5 สีที่แตกต่างกันไปใน แต่ละพื้นที่ที่เรียกว่า กระเบื้องเบญจรงค์สำหรับกระบวน แบบจีน จะเป็นลักษณะการใช้ชิ้นกระเบื้องเล็กๆ จัดเรียงประกอบเป็นรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ ดอกเบญจมาศ ดอกพุดตาน ดอกโบตั๋น และรูปสัตว์ เช่น สิงโต มังกร นกยูง ปลา เป็นต้น โดยรวมถึงรูปแบบตุ๊กตารูปบุคคลขนาดใหญ่

3.คุณค่าของเครื่องเคลือบดินเผาในงานสถาปัตยกรรม

3.1 **คุณค่าทางความงาม**เครื่องเคลือบดินเผาในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมทั้ง 6 แห่งเป็นงานที่มีคุณค่าและสุนทรียภาพทางความงาม โดยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบ สถาปัตยกรรมในแนวใหม่ ที่เรียกว่าแบบพระราชนิยม ที่เป็นลักษณะแบบอิทธิพลจีน และใช้เครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งเป็นหลักในช่วงเวลาที่กระแสความนิยมในรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยมที่เป็นลักษณะอิทธิพลจีนลดลงหรือมีความเปลี่ยนแปลงไป เครื่องเคลือบดินเผาที่ใช้ในการประดับตกแต่งก็ได้ มีการออกแบบและพัฒนาให้เหมาะสมกับรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทย โดยการทำกระเบื้องเคลือบเขียนสีเบญจรงค์ ที่แสดงลักษณะของความเป็นไทย ทั้งนี้เครื่องเคลือบดินเผา จึงตอบสนองคุณค่าทางความงาม ทั้งในกระบวนแบบจีน กระบวนแบบไทยหรือมีการออกแบบตกแต่งในแนวตะวันตกรวมอยู่ในงานสถาปัตยกรรมนั้น ๆ

นอกจากนี้เครื่องเคลือบดินเผายังสามารถประดับตกแต่งร่วมกับวัสดุอื่นๆ และยังคงคุณค่าทางความงามได้อย่างลงตัวได้แก่ ปูนปั้น ปูนปั้นปิดทอง งานประดับมุกและงานหินอ่อนที่สำคัญคือเครื่องเคลือบดินเผาแต่ละลักษณะ ที่นำมาประดับตกแต่งนั้น จะมีความสวยงามทั้งในส่วนของ รูปทรง รูปทรงแฉาดลาย สีสันและการต่อประกอบลายที่อยู่บนโครงสร้างหรือพื้นผิวของงานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะการจัดประกอบชิ้นกระเบื้องสีขนาดเล็กให้เป็นช่อดอกไม้ พุ่มดอกไม้ประดับบนเครื่องยอดทรงมงกุฎ พระวิหารยอดชุ่มประตู่ที่มีความงามความผสมกลมกลืนของอาคารสถาปัตยกรรมกับการตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา

3.2 **คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย** เครื่องเคลือบดินเผาที่นำมาใช้ในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมได้เป็นที่นิยมมากในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะการที่ทรงมีพระราชดำริว่าอาคารสถาปัตยกรรมแบบไทยที่ทำกันมาแต่เดิม ทั้งรูปแบบและการประดับตกแต่ง อันได้แก่ อาคารที่ก่อสร้างด้วยไม้ หลังคาทรงจั่วที่ทำด้วยเครื่องไม้ มีไชรา ช่อฟ้า หางหงส์ หน้าบันที่ทำด้วยไม้เมื่อระยะเวลาผ่านไป ก็จะมีผุพังเสียหายได้ง่ายดังนั้นจึงทรงมีพระราชดำริ ในแบบกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรม ในแบบอิทธิพลจีนคืออาคารก่ออิฐถือปูนมีชายคาปีกนก เสาและระเบียงล้อมรอบ หลังคาทรงจั่วไม่มีไชราไม้ใช้ไม้ในการประดับตกแต่ง แต่ใช้เครื่องเคลือบดินเผาและปูนปั้น ในการประดับตกแต่ง โดยตัดทอนรายละเอียดต่างๆของเครื่องประดับและใช้เครื่อง

เคลือบดินเผาทดแทน เช่น ช่อฟ้า หางหงส์ ใบระกา ตัวล้ายอง ทั้งนี้ที่สำคัญคือ เครื่องเคลือบดินเผานั้นมีความคงทนมากกว่าไม้ซึ่งเป็นที่ยอมรับใช้กันมากแต่เดิม ดังนั้นเครื่องเคลือบดินเผาที่นำมาประดับตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรม จึงนับว่ามีคุณค่าทางด้านประโยชน์ใช้สอยและความคงทนไม่ผุพังง่ายเหมาะสมกับการตกแต่งภายนอกอาคาร

3.3 **คุณค่าทางจิตใจ**เครื่องเคลือบดินเผาที่ถูกนำมาใช้ในงานประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม นอกเหนือจากประโยชน์ใช้สอยโดยตรงในด้านความคงทนถาวร และความสวยงามแล้ว เครื่องเคลือบดินเผายังคงตอบสนองคุณค่าทางจิตใจ อันนับเนื่องมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดราชโอรสาราม หลังจากทรงอริษฐาน ให้ไปราชการสงครามประสบความสำเร็จและนับเป็นวัดแรกที่แสดงถึงพระราชนิยมส่วนพระองค์ ในงานสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมจีน

นอกจากรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลศิลปกรรมจีนแล้ว งานเครื่องเคลือบดินเผายังเป็นส่วนหนึ่งของการประดับตกแต่งที่สื่อความหมาย การเป็นสัญลักษณ์ของความ เป็นศิริมงคล อำนาจ วาสนา ทรัพย์สมบัติ และความมีอายุยืน ซึ่งการสื่อความหมายดังกล่าวเป็นไป ตามคติความเชื่อของจีน ประกอบการใช้เครื่องเคลือบดินเผาในรูปแบบที่นิยมคือ การทำเครื่องเคลือบเป็นช่อดอกไม้ ช่ออุบะ การทำเป็นชั้นซ้อนในลักษณะของดอกไม้พานพุ่มหรือการเขียน ลวดลายดอกไม้พันธุ์พฤกษา ลวดลายในกระบวนแบบไทย ที่ปรากฏบนอาคารสถาปัตยกรรม พระเจดีย์ พระวิหาร หอไตร พระอุโบสถ นับเป็นการบ่งบอกถึงการบูชา ทั้งในส่วนพระพุทธรูปศาสนาและองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งถือได้ว่างานเครื่องเคลือบดินเผาเป็นงานที่มีคุณค่าทางจิตใจ ทั้งในอดีตและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

3.4 **คุณค่าทางสังคม**เครื่องเคลือบดินเผาที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม นอกจากจะมีคุณค่าทางความงามและคุณค่าของประโยชน์ใช้สอยในด้านความคงทน ต่อความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ได้ดีกว่าไม้แล้ว เครื่องเคลือบดินเผาที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมยังมีคุณค่าทางด้านสังคมในหลายส่วน นับแต่แนวคิดเรื่องการใช้วัสดุเครื่องเคลือบที่แตกหักเสียหายทำให้เกิดประโยชน์ การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดการสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และทรงสนับสนุนให้ขุนนางและพ่อค้าได้สร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์เช่นกันหรือการที่ผู้คน ได้นำเครื่องถ้วยชามกระเบื้องมาร่วมถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อนำไปใช้ในการตกแต่งสถาปัตยกรรมที่เป็นที่นิยมสูงสุด

นอกจากนี้เครื่องเคลือบดินเผา ยังเป็นสินค้านำเข้าจากประเทศจีน โดยในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงที่ไทยมีความสัมพันธ์กับจีนอย่างสูง ทั้งการติดต่อค้าขาย และการส่งเครื่องบรรณาการ ประกอบกับที่คนจีนได้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยเป็นจำนวนมาก เครื่องเคลือบดินเผาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางสังคม มีความทันสมัยและเป็นสัญลักษณ์ของอิทธิพลศิลปะจากจีน โดยเชื่อมโยงศิลปะและวัฒนธรรมของชาวไทยและชาวจีนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

4. เครื่องเคลือบดินเผาในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน

เครื่องเคลือบดินเผาในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในปัจจุบันได้รับความนิยมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมาและกลุ่มสถาปัตยกรรมที่มีการตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา ได้กระจายทั่วไปในแหล่งภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ โดยเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมแบบในปัจจุบันจะเป็นเครื่องเคลือบที่ผลิตจากแหล่งโรงงานผลิตในประเทศ ซึ่งต่างจากเครื่องเคลือบในอดีตที่สั่งทำหรือผลิตจากจีนลักษณะของเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมเป็นไปในแบบอย่างที่เคยมี ในอดีต เช่น แบบภาชนะ แบบชิ้นส่วนภาชนะขนาดเล็ก แบบประติมากรรมลอยตัว หรือชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม ได้แก่ ข่อฟ้า หางหงส์ ใบระกา หน้าบัน ฐานประตู ผนังอาคารและแบบกระเบื้องผิวเรียบและผิวฉลุ โดยเนื้อดินจะเป็นแบบเนื้อขาว เนื้อสีอ่อน เเผาในอุณหภูมิ 1050 – 1250 องศาเซลเซียส ซึ่งมีหลายลักษณะที่สำคัญคือเครื่องเคลือบดินเผาในปัจจุบัน จะมีเทคนิควิธีการแบบใหม่ ดังเช่น การปั้น การอัดดิน และการหล่อหน้าดินขึ้นรูป การเคลือบผิว และเทคนิค การตกแต่งที่นำวิธีการรูปลอกนำมาใช้การทำเครื่องเคลือบที่มีขนาดใหญ่ การนำสีทองเข้าไปใช้ในการตกแต่ง ทำให้งานเครื่องเคลือบดินเผามีความหลากหลายขึ้น แต่ทั้งนี้ก็อาจกล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นผลงานที่ได้รับอิทธิพลจากงานอดีตและมีการพัฒนาด้วยเทคโนโลยีในปัจจุบัน

สรุปเสนอแนะ

โครงการวิจัยการศึกษาเครื่องเคลือบดินเผา เพื่อประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมเป็นโครงการวิจัยย่อยในแผนงานวิจัย และถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนารูปแบบ มูลค่าผลิตภัณฑ์ศิลปประติมากรรมและของที่ระลึกที่เป็นโครงการต่อเนื่อง 3 ระยะ ดังนั้น ในโครงการระยะที่ 1 จึงเป็นการศึกษาข้อมูลงานเครื่องปั้นดินเผาและงานเครื่องเคลือบดินเผา ในช่วงรัตนโกสินทร์ที่มีความสมบูรณ์ สวยงาม โดดเด่นเป็นต้นแบบและเป็นที่ยกย่องถึง จำนวน 6 แห่ง โดยเป็นการ

ศึกษาในแนวทางประกอบกับอาคารสถาปัตยกรรมทั้ง 6 แห่งนั้น เป็นแหล่งที่มีอาคารสถาปัตยกรรมที่ประดับตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผาหลายแห่ง โดยอาคารแต่ละแห่งมีความหลากหลายในรูปแบบของเครื่องเคลือบดินเผากระบวนการทางการผลิตการนำไปใช้ในส่วนต่างๆของอาคารสถาปัตยกรรมกลวิธีการประกอบติดตั้ง และการประดับตกแต่งร่วมกับวัสดุชนิดอื่นๆนอกจากนี้ คือเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมหลายแห่ง ได้รับการซ่อมบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ ด้วยเครื่องเคลือบดินเผาในปัจจุบันซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการทำเครื่องเคลือบดินเผาเลียนแบบของเดิมแต่มีร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกัน โดยที่บางส่วนอาจเป็นการซ่อมปรับปรุงแบบทำใหม่ จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาเครื่องเคลือบดินเผาจากแบบเดิมได้และอาจนับได้ว่าเป็นปัญหาส่วนหนึ่งในการศึกษาวิจัยนอกจากประเด็นเกี่ยวกับเครื่องเคลือบดินเผาแล้ว การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์และเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง ยังแสดงให้เห็นประเด็นของคุณค่าในด้านต่าง ๆ อันเกิดจากการใช้เครื่องเคลือบดินเผาในการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในกลุ่มที่นำมาศึกษาส่วนข้อมูลเบื้องต้นของงานเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมในปัจจุบันจะเป็นการเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาวิจัยในระยะที่ 2 ที่คาดว่าจะเป็นการศึกษาภาคสนามจากแหล่งโรงงานผลิตเครื่องเคลือบดินเผาประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม การศึกษาทดลองออกแบบผลิตภัณฑ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแหล่งผลิตตามแนวทางที่กำหนด เพื่อนำมาสู่การศึกษาวิจัยในประเด็นต่าง ๆ เป็นลำดับต่อไปซึ่งอาจได้มีการศึกษาเฉพาะเจาะจงในแง่มุมและประเด็นต่าง ๆ เช่นการศึกษาเฉพาะแหล่งสถาปัตยกรรม เฉพาะรัชกาลเฉพาะกลวิธีของเครื่องเคลือบดินเผาหรือการรวบรวมรูปแบบลวดลายเครื่องเคลือบดินเผาแบบเขียนสี ในโอกาสต่อไป

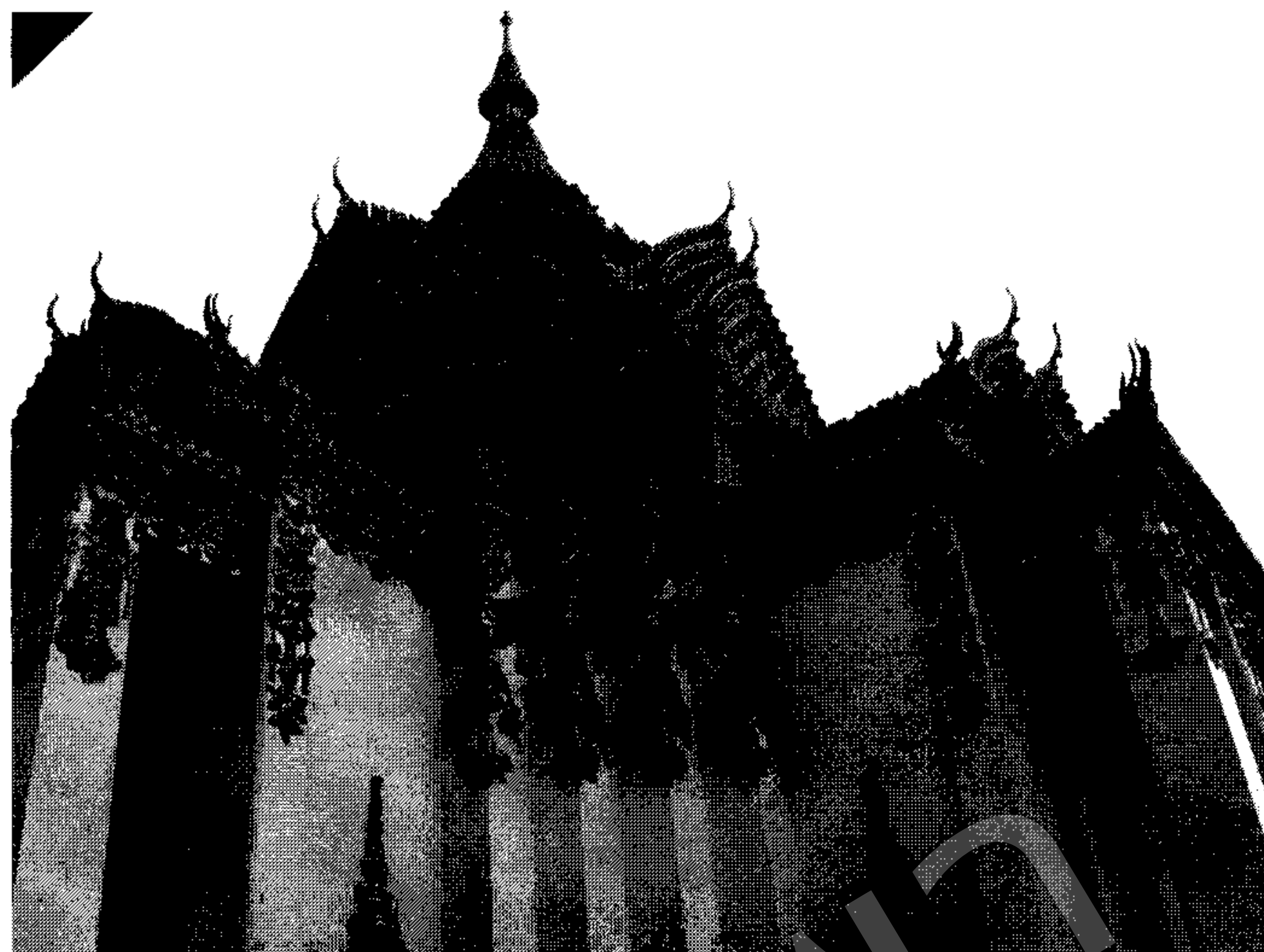
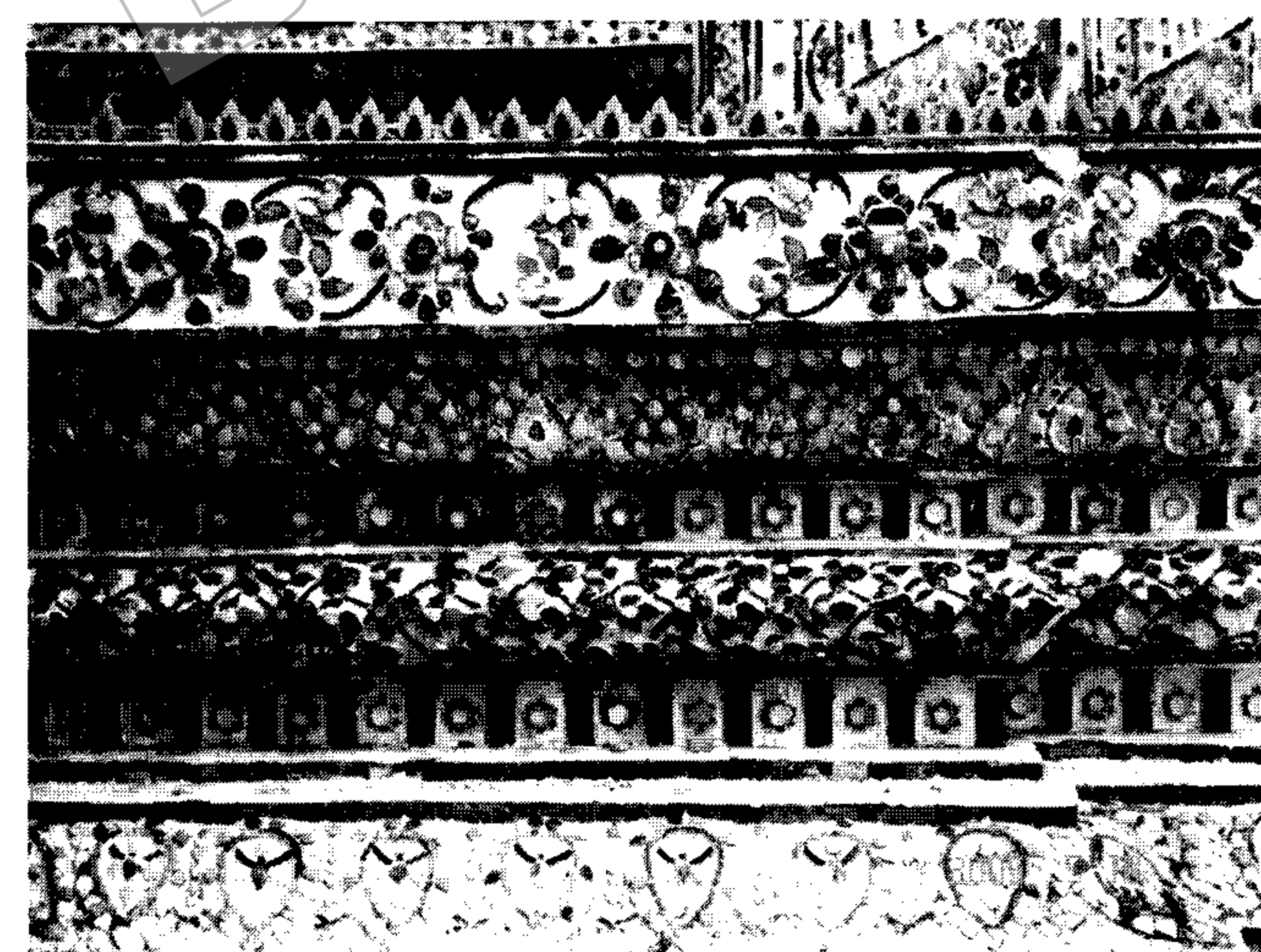
- โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย. **เครื่องถ้วยเบญจรงค์และลายน้ำทอง**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2542.
- เจนนิเฟอร์ เวย์น คุชแมน ผู้แต่ง ชื่นจิตต์ อำไพวรรณ ผู้แปล ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ. **การค้าทางเรือสำเภาจีน-สยามยุคต้นรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- เจลิยว ปิยะชน. **มรดกเครื่องเคลือบดินเผาไทย ตึกตาและประติมากรรม**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544.
- น ญ ปากน้ำ. **หน้าบัน : เอกลักษณ์ศิลปสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2543.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. **พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม**. กรุงเทพฯ : ริเวอร์บุ๊คส์, 2543.
- _____. **มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2537.
- _____. **มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2537.
- ปิยมาศ สุขพลัปปลา. **กรณีศึกษาวัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทารามวรวิหาร วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.**
- ปวิวรรต ธรรมาปริชากร และกฤษฎา พิณศรี. **ศิลปะเครื่องถ้วยในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : แอควี พรีนติ้ง จำกัด, 2533.
- ปริญญช เล็งหะพันธ์. **ประติมากรรมดินเผาประดับสถาปัตยกรรมในสมัยสุโขทัย : ศึกษาจากข้อมูลในเขตจังหวัดสุโขทัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. **ฮก ลก ชิว : โชค ลาภ อายุยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : มติชน, 2546.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. **ศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย**. กรุงเทพฯ : ศิลปากร, 2522.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **ศิลปกรรมไทย : พระพุทธปฏิมา พระบรมมหาราชวัง วัด เรือนไทยภาคกลาง**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2541.
- _____. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : นานมี บุ๊คส์ พับลิเคชั่น, 2546.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **ศิลปะทวารวดี**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547.
- ศิลปากร, กรม. **จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติจัดพิมพ์เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525.
- _____. **เครื่องถ้วยจากแหล่งเตาเผาจังหวัดบุรีรัมย์**. กรุงเทพฯ : บริษัทหิรัญพัฒน์จำกัด, 2532.
- _____. **เตาบ้านกรวดบุรีรัมย์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร, 2532.
- _____. **เตาแม่น้ำน้อย**. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี, 2533.
- _____. **นำชมกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการกรม, 2525.
- _____. **โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี**. กรุงเทพฯ : สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี, 2542.
- _____. **วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร**. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินฉลองสมโภช วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จังหวัดนนทบุรี 2535.
- สันติ เล็กสุขุม. **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ): การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544.
- ศุภวัฒน์ เกษมศรี, ม.ร.ว., พ.อ. บรรณาธิการ. **มหาเจษฎาบดินทรานุสรณ์**. กรุงเทพมหานคร : กรมการจัดพิมพ์หนังสือเพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2531.
- สุดจิต (เสวตจินดา) สนั่นไหว. **การศึกษาเรื่องการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดราชบพิธสถิตมหา-สีมาราม**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดงานฉลองครบรอบ 100 ปี วันประสูติสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนามหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, 2541.
- สมคิด จิระทัศนกุล. **รูปแบบพระอุโบสถ และพระวิหาร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547.
- _____. **วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- อภิเศก เทพคุณ. **การศึกษาศิลปกรรมแบบพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ วัดราชโอรสารามวรวิหาร**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.

วิหารพระอรุณ (พระเจ้า) วัดอรุณราชวราราม

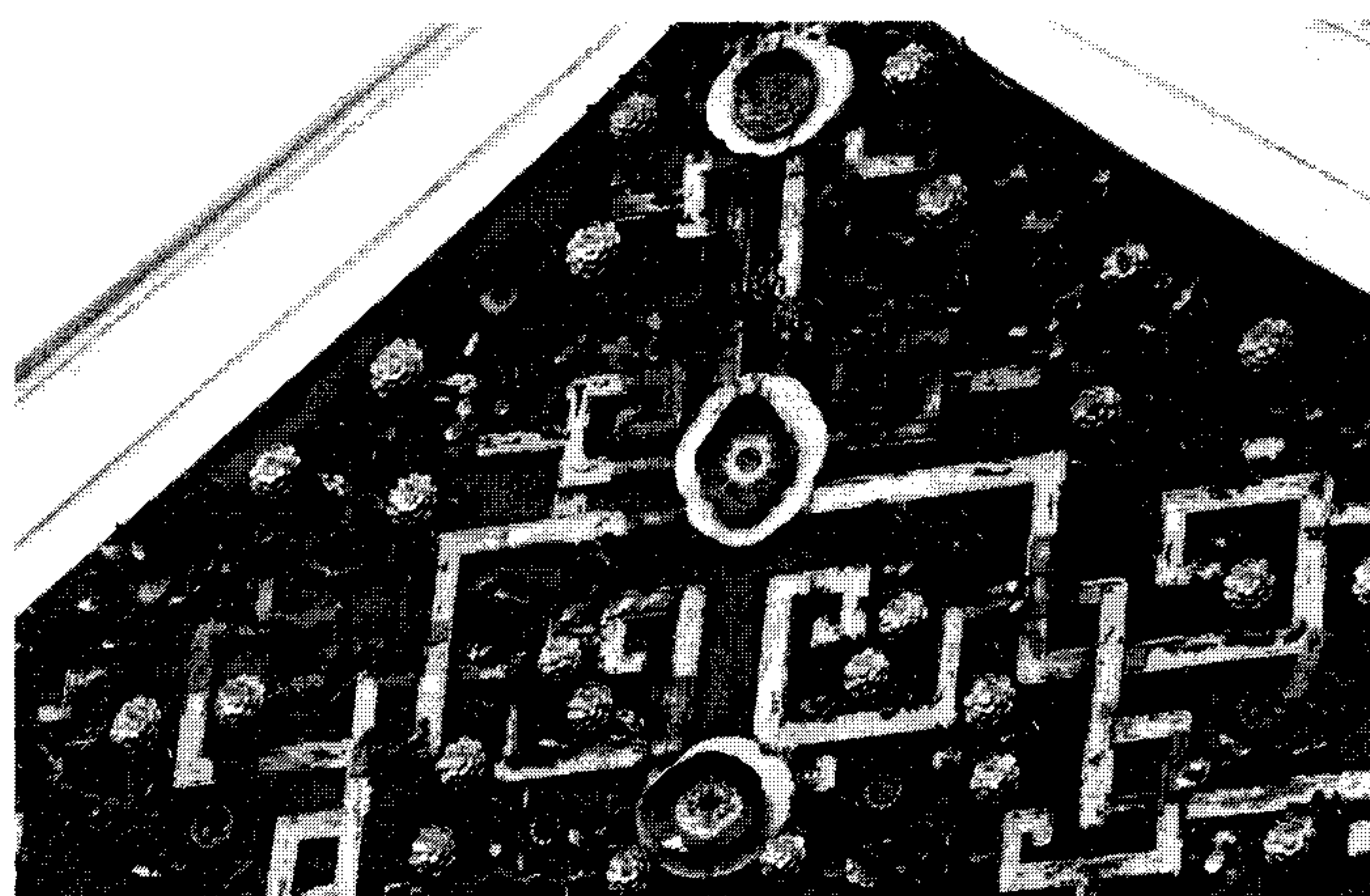
กระเบื้องตกแต่งผนัง วิหารพระเจ้าวัดอรุณราชวราราม

กระเบื้องขึ้นเล็กจัดเป็นช่ออุบะ ช่อดอกไม้ หน้าสิงโต ประดับห่อพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

กระเบื้องขึ้นเล็กประดับซุ้มประตูในกระบวนแบบจีน

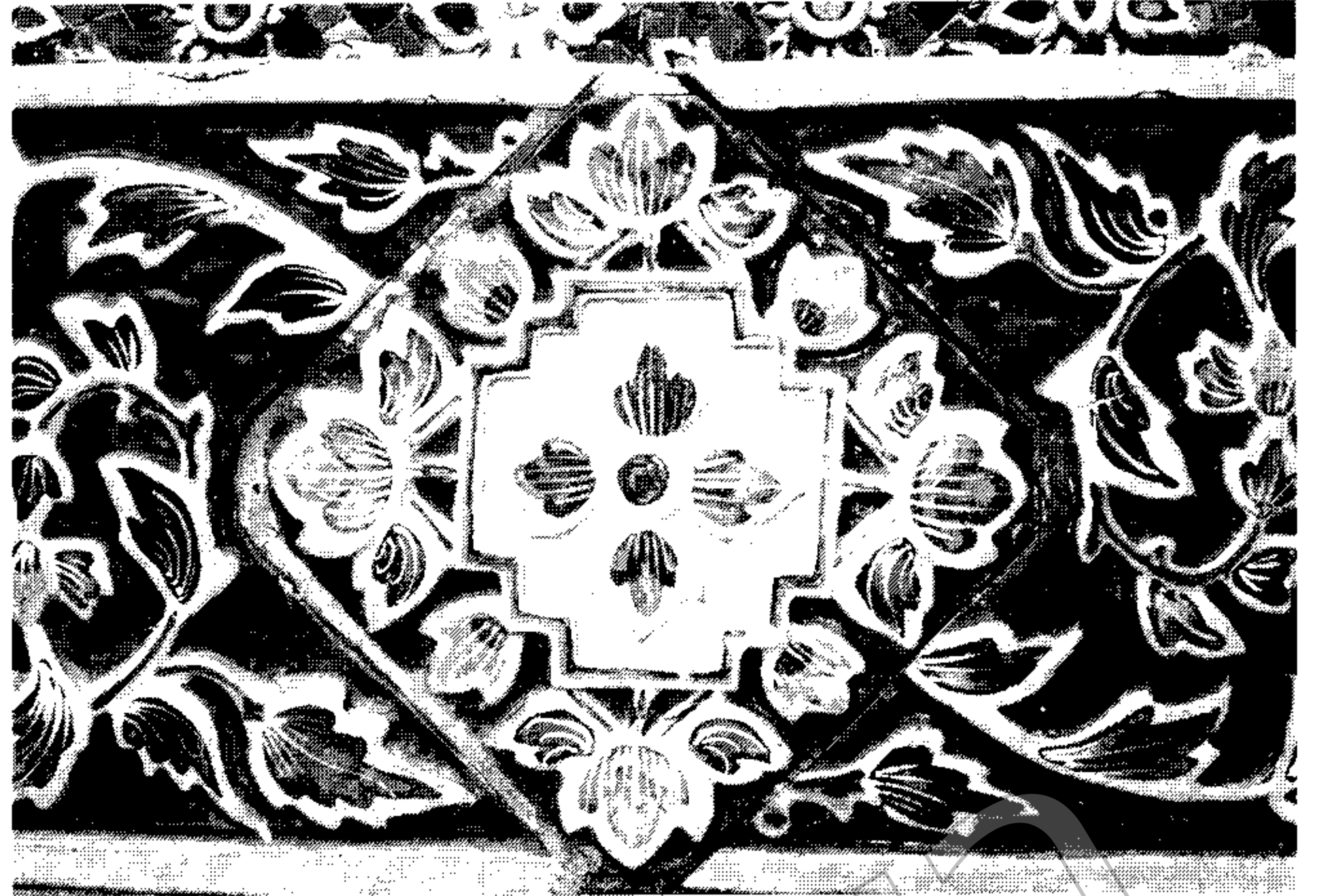

ลายปูนปั้นกระบวนแบบจีน ประดับเครื่องเคลือบ วัดราชโอรสาราม

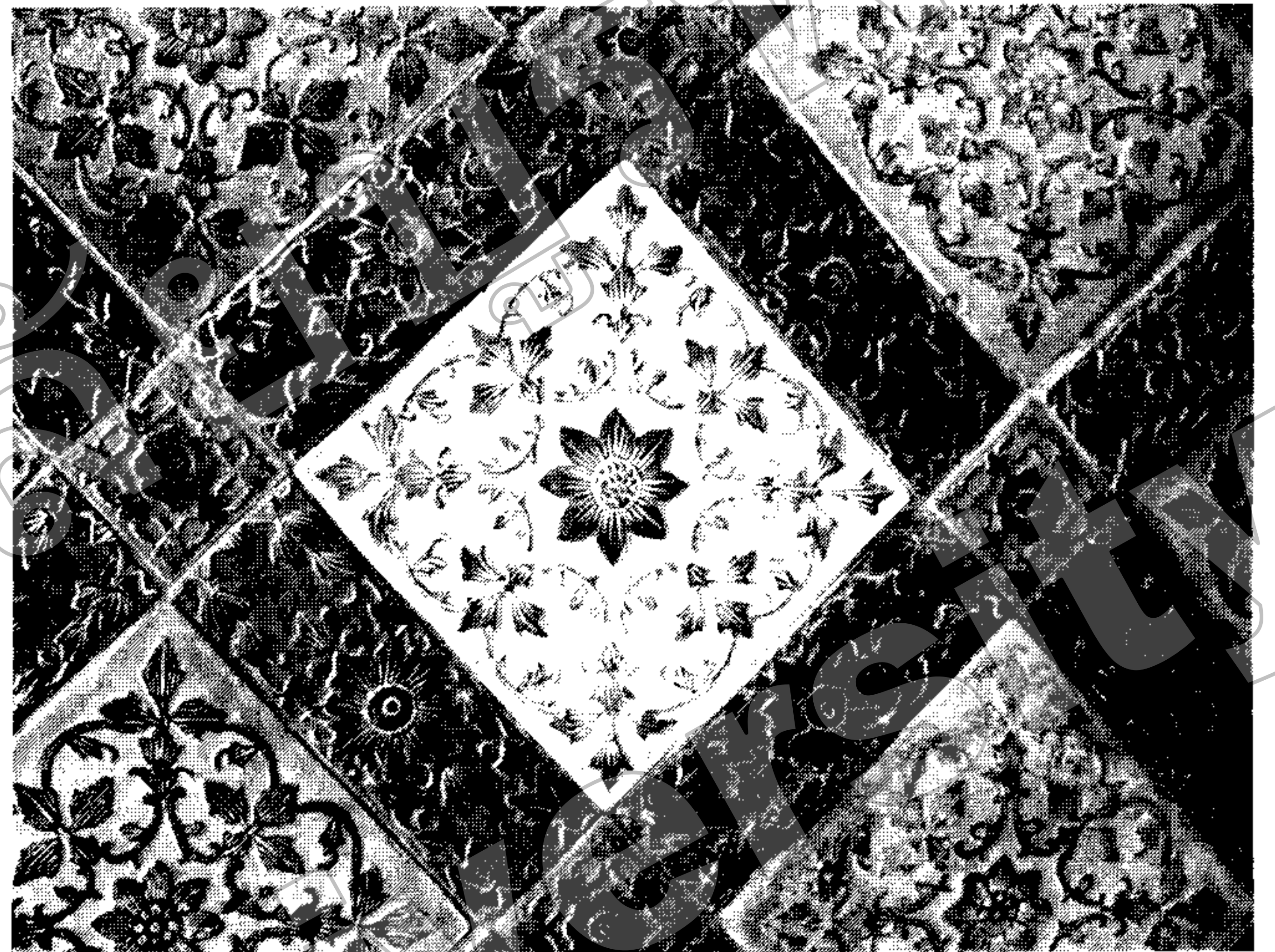
เครื่องเคลือบดินเผาแบบเป็นเศษภาชนะ เศษกระเบื้อง

แผ่นกระเบื้องรูปช่อดอกไม้ ผังลงไปในผนังปูน วัดอรุณราชวราราม

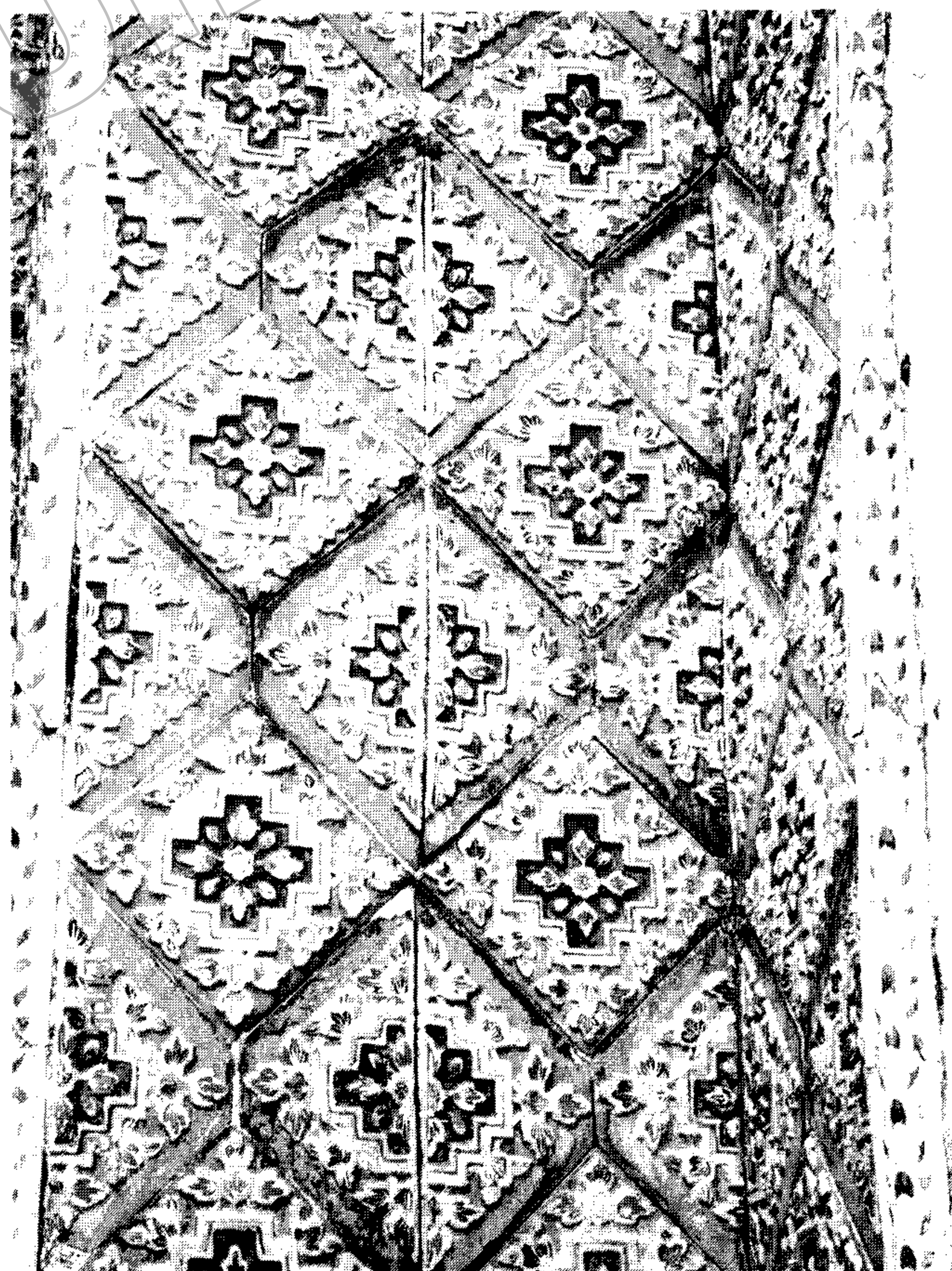
กระเบื้องดินลายปูนเขียนสี ปราสาทพระเทพบิดร

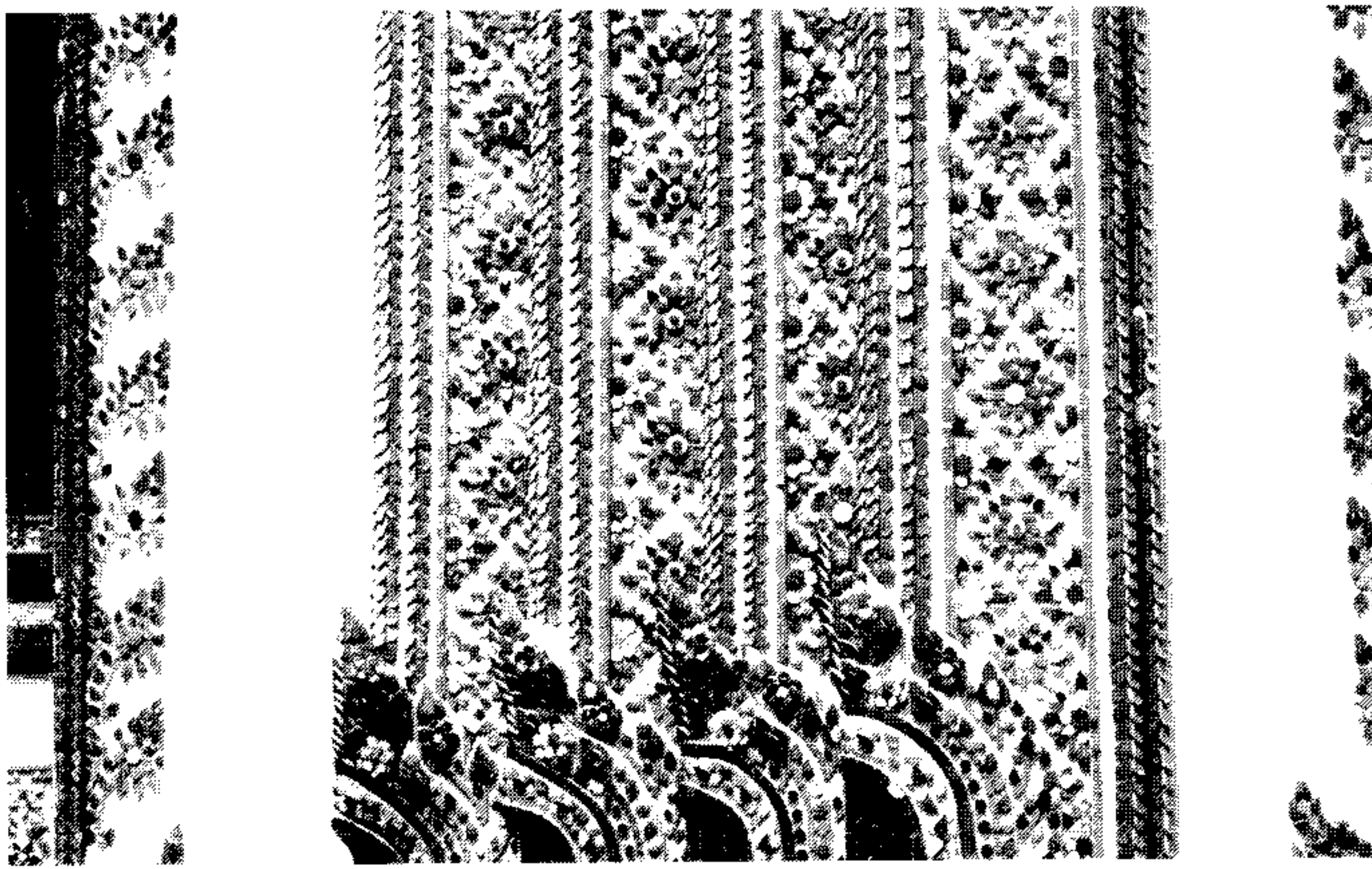
กระเบื้องดินลายปูนเขียนสี วัดราชชนพิศกิตมहाสีมาราม

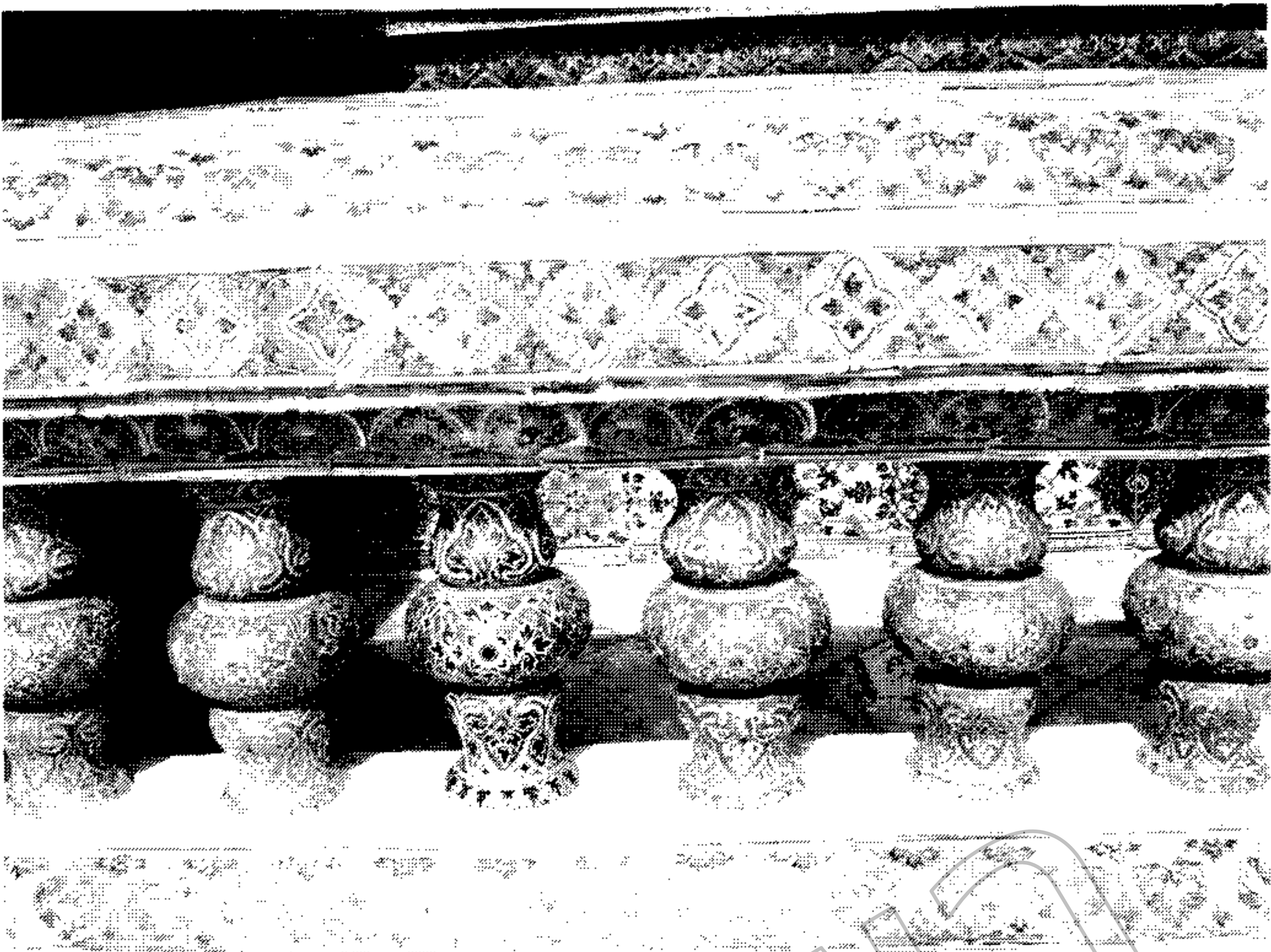
เครื่องเคลือบดินเผารูปบุคคล วัดราชโอรสาราม

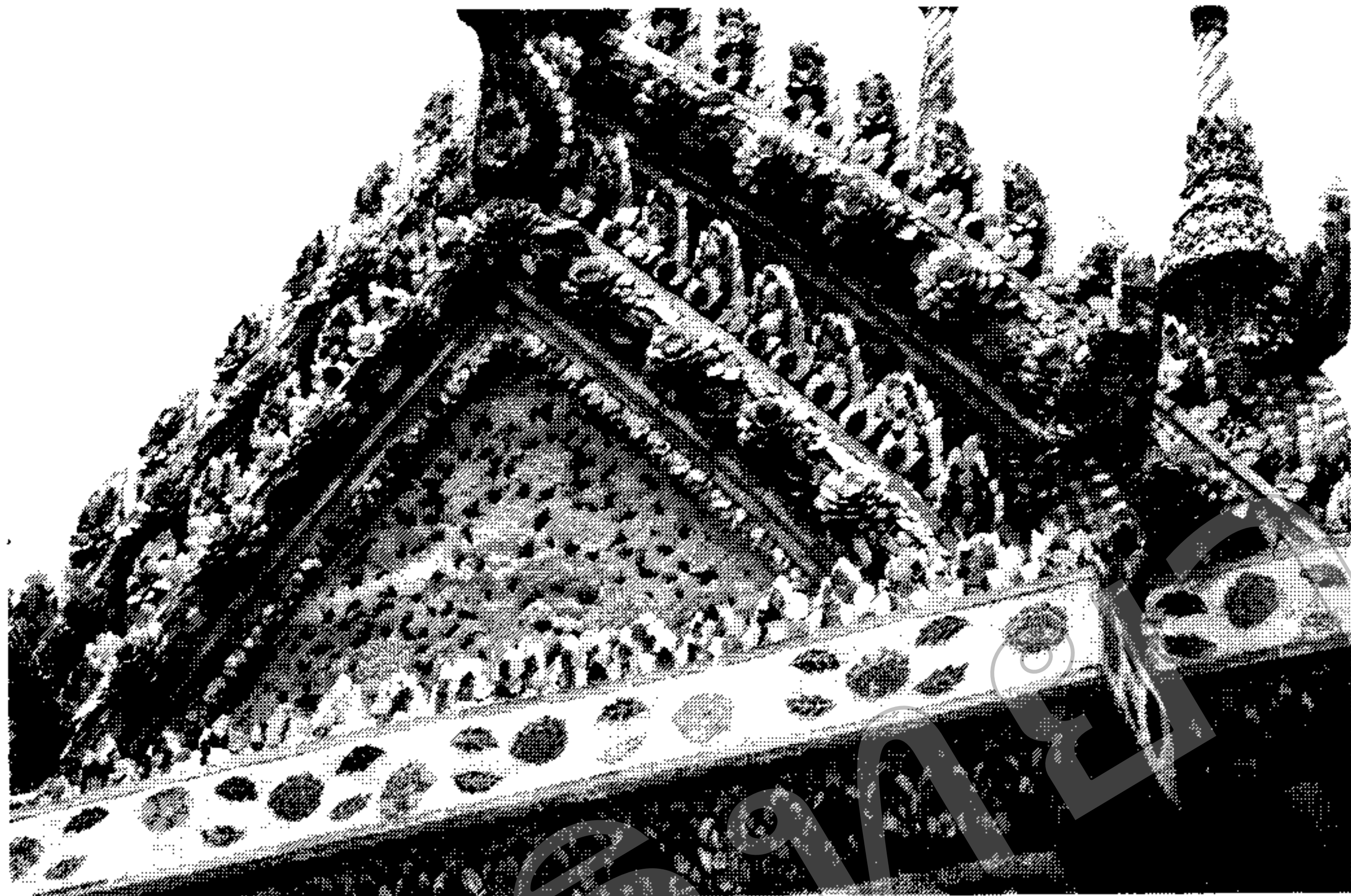
กระเบื้องดินลายปูนเขียนสี ชุ่มประตูด้านทิศตะวันตก บนฐานไฟที่ ปราสาทพระเทพบิดร

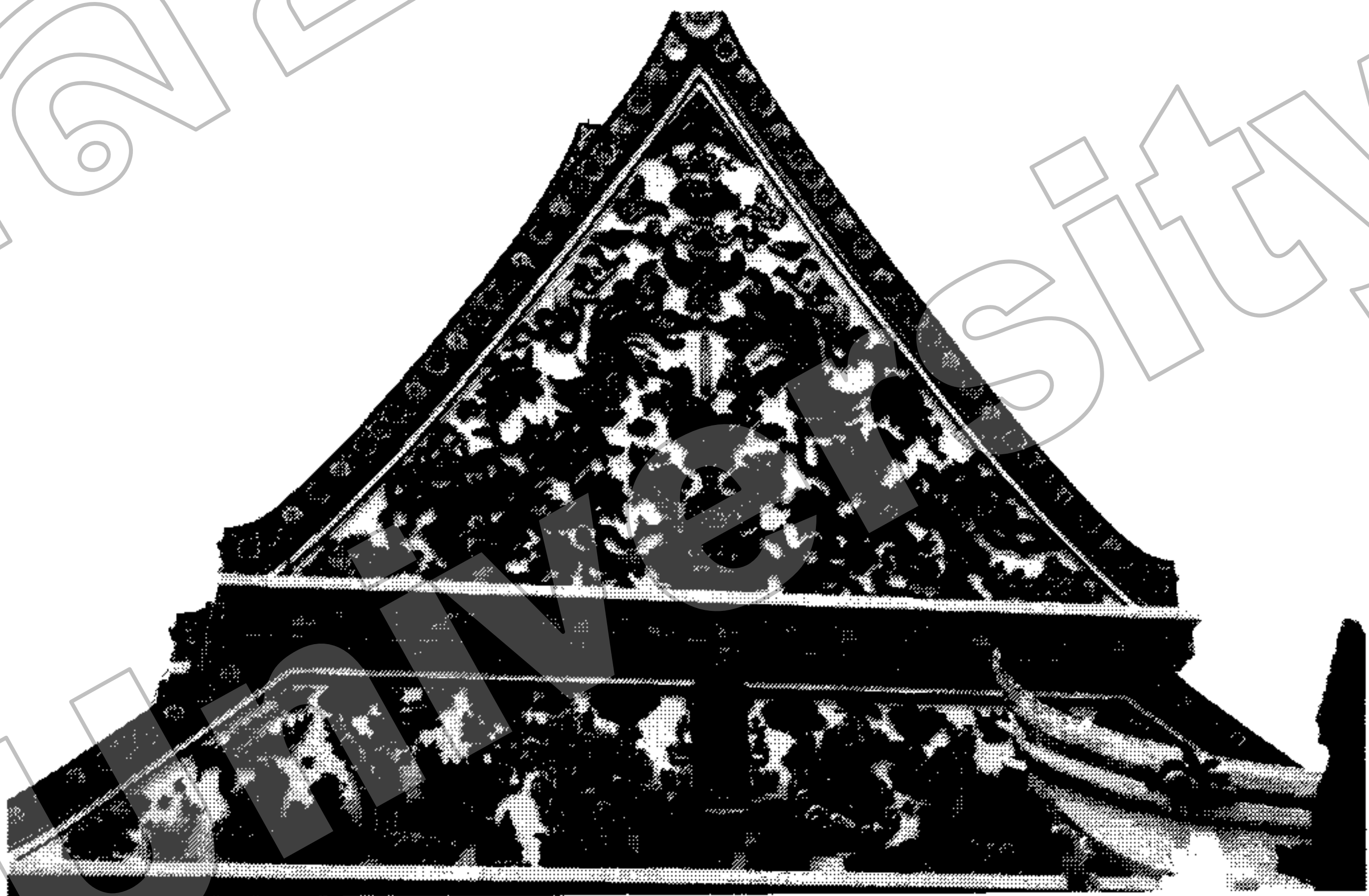
รายละเอียดของลวดลายประดับกระเบื้อง พระวิหารยอด

การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยะที่ 3 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

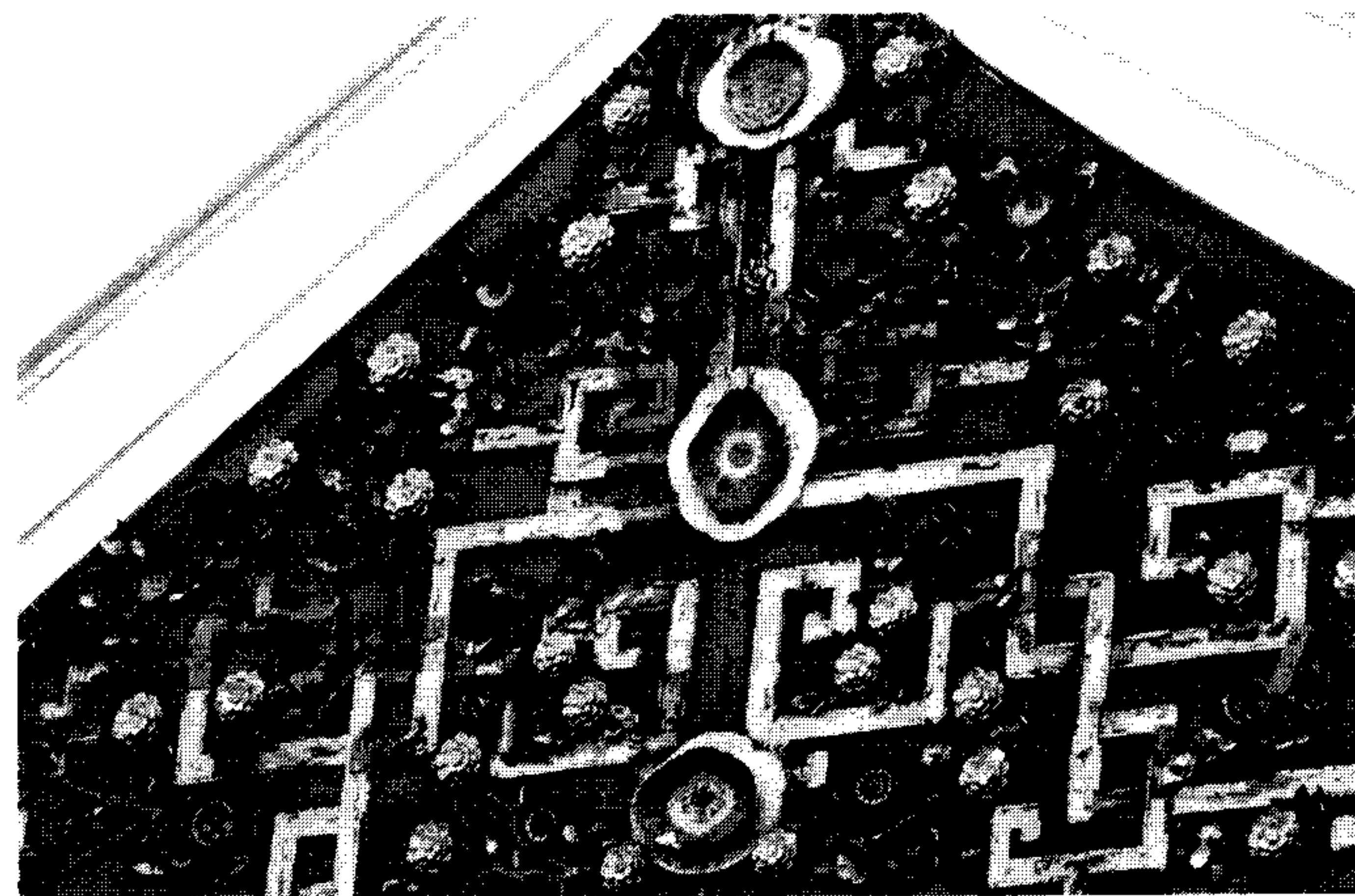
ความงามความประณีตของการประดับกระเบื้อง พระทวารเทวราภิบาลหน้าบันเป็นแผ่นหินอ่อนฉลุลาย

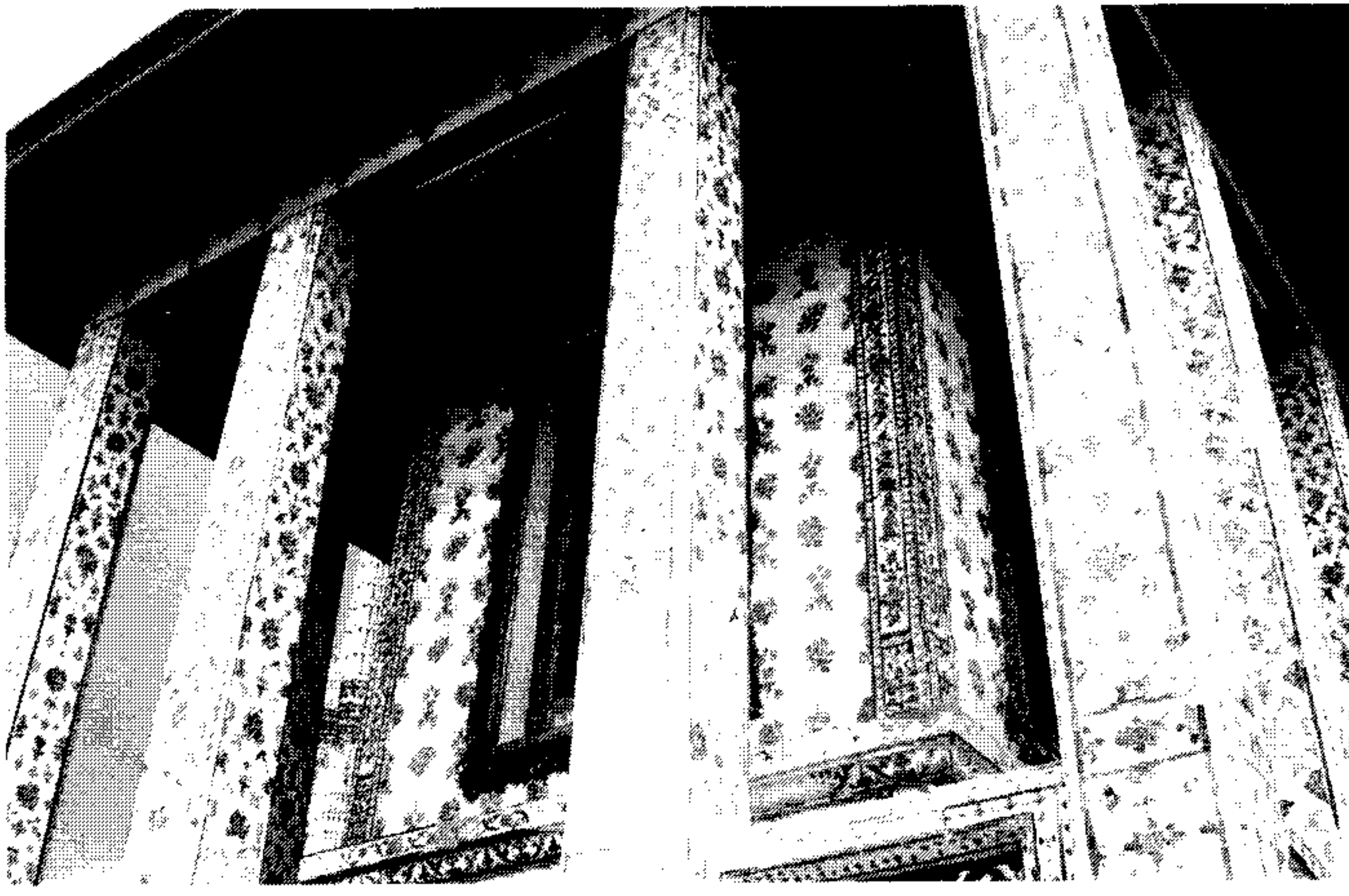
การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยะที่ 1 พระอุโบสถ วัดราชโอรสาราม

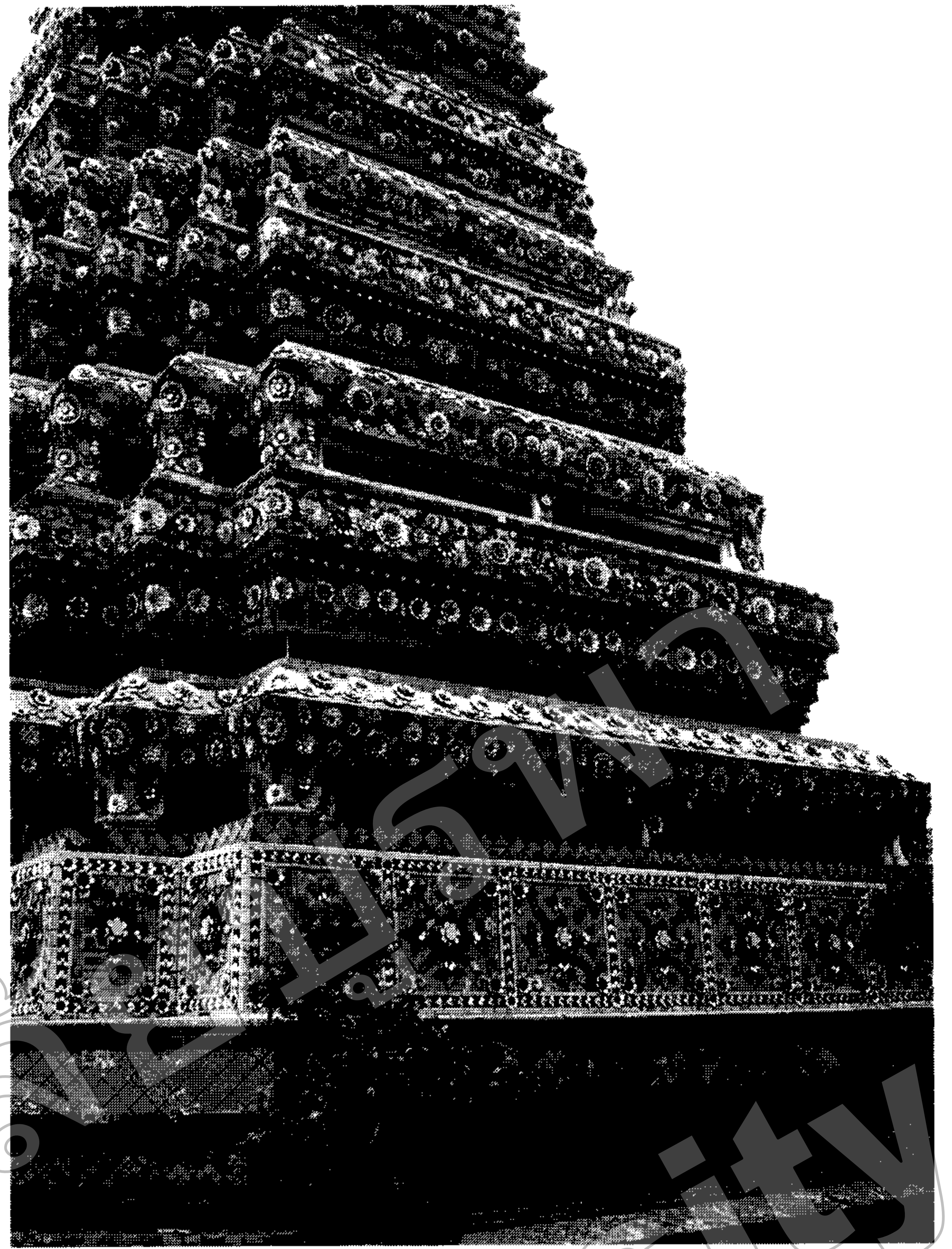
การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยะที่ 1 พระปรางค์ วัดอรุณราชวราราม

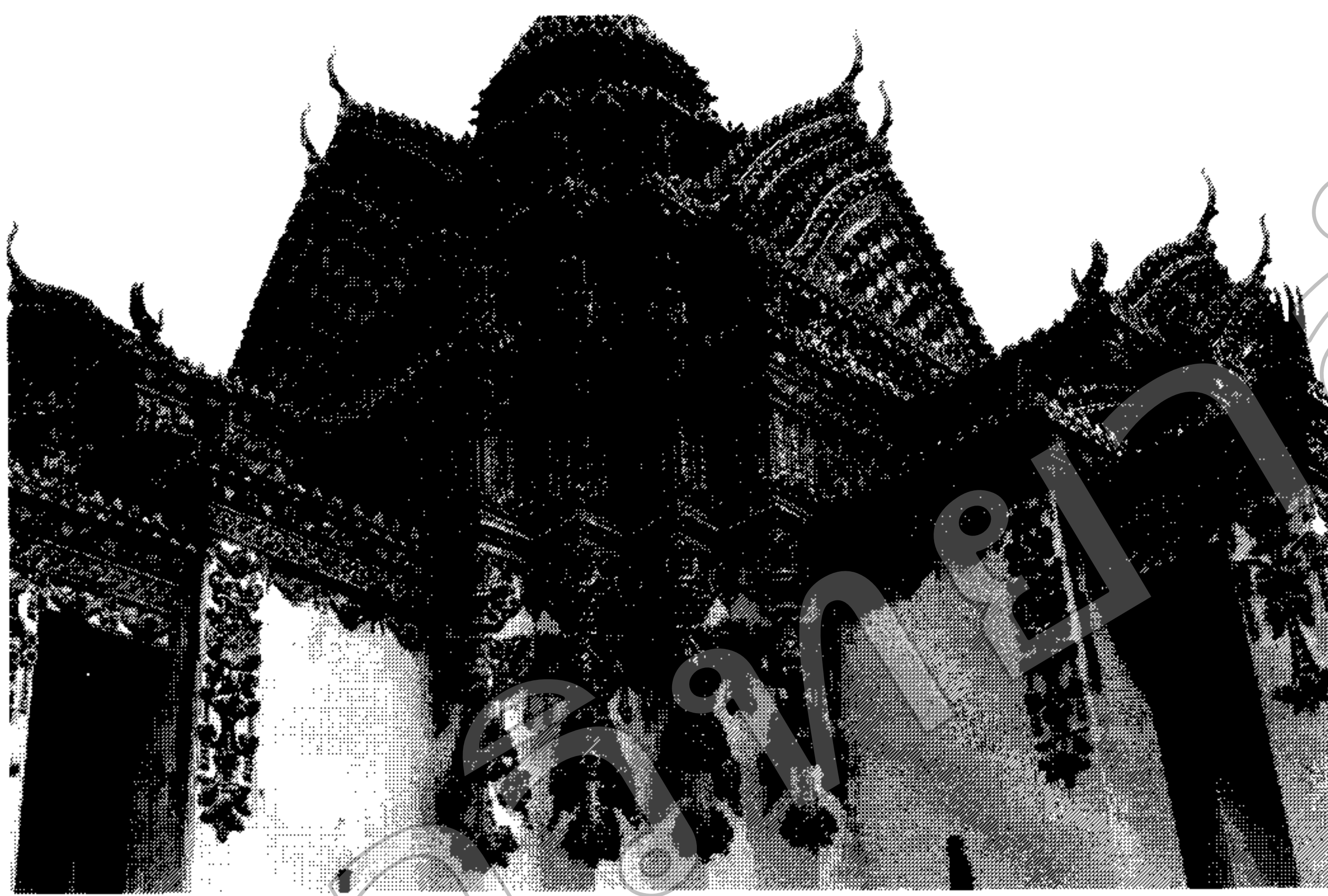
การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยะที่ 1 พระวิหาร วัดราชโอรสาราม

การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยະที่ 1 หอพระมณฑป วัดอรุณราชวราราม

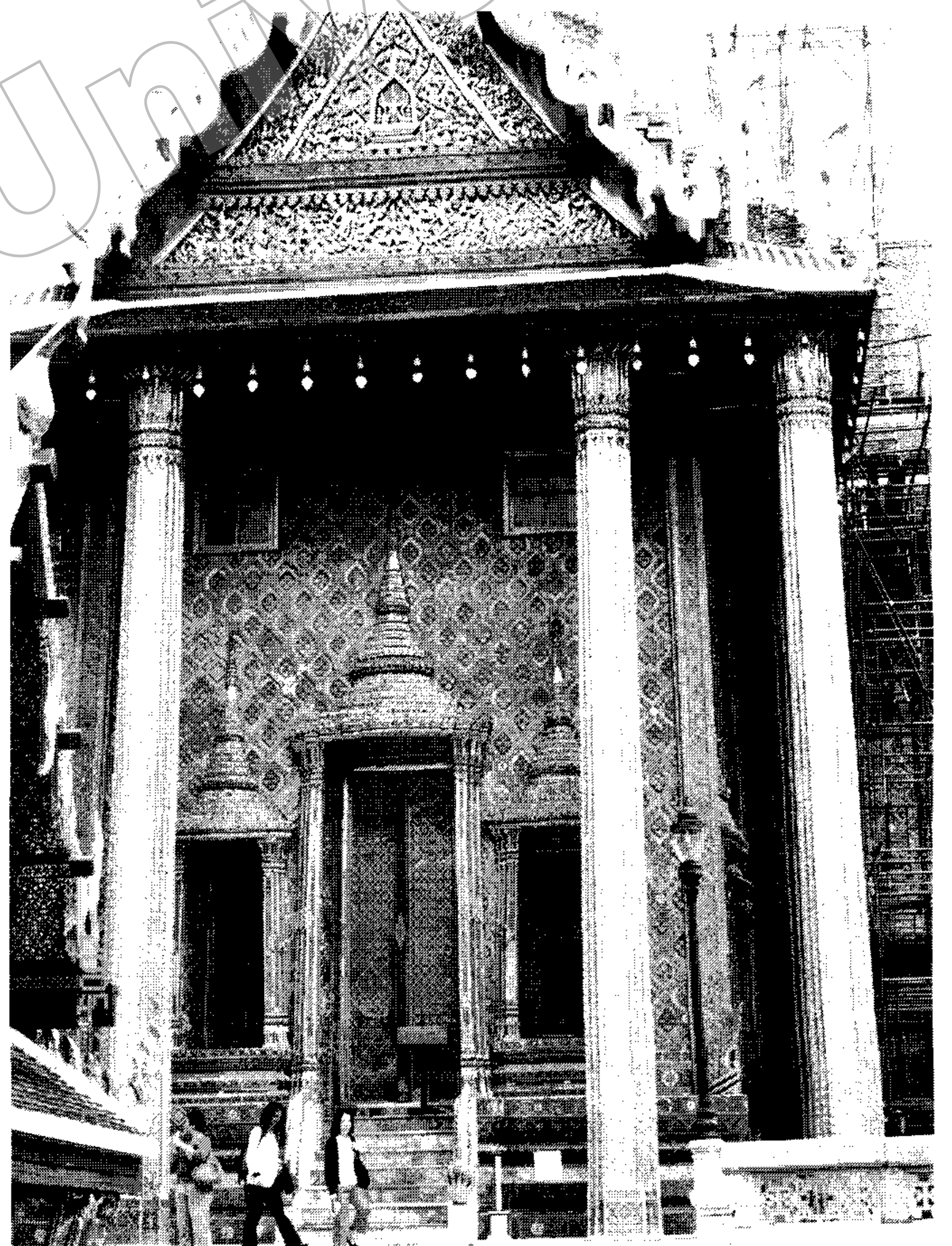
การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยະที่ 1 พระเจดีย์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยະที่ 1 หอไตรจตุรมุข วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผาแบบในระยະที่ 1 วิหารยอด แต่มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5

การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยະที่ 2 ปราสาทพระเทพบิดร

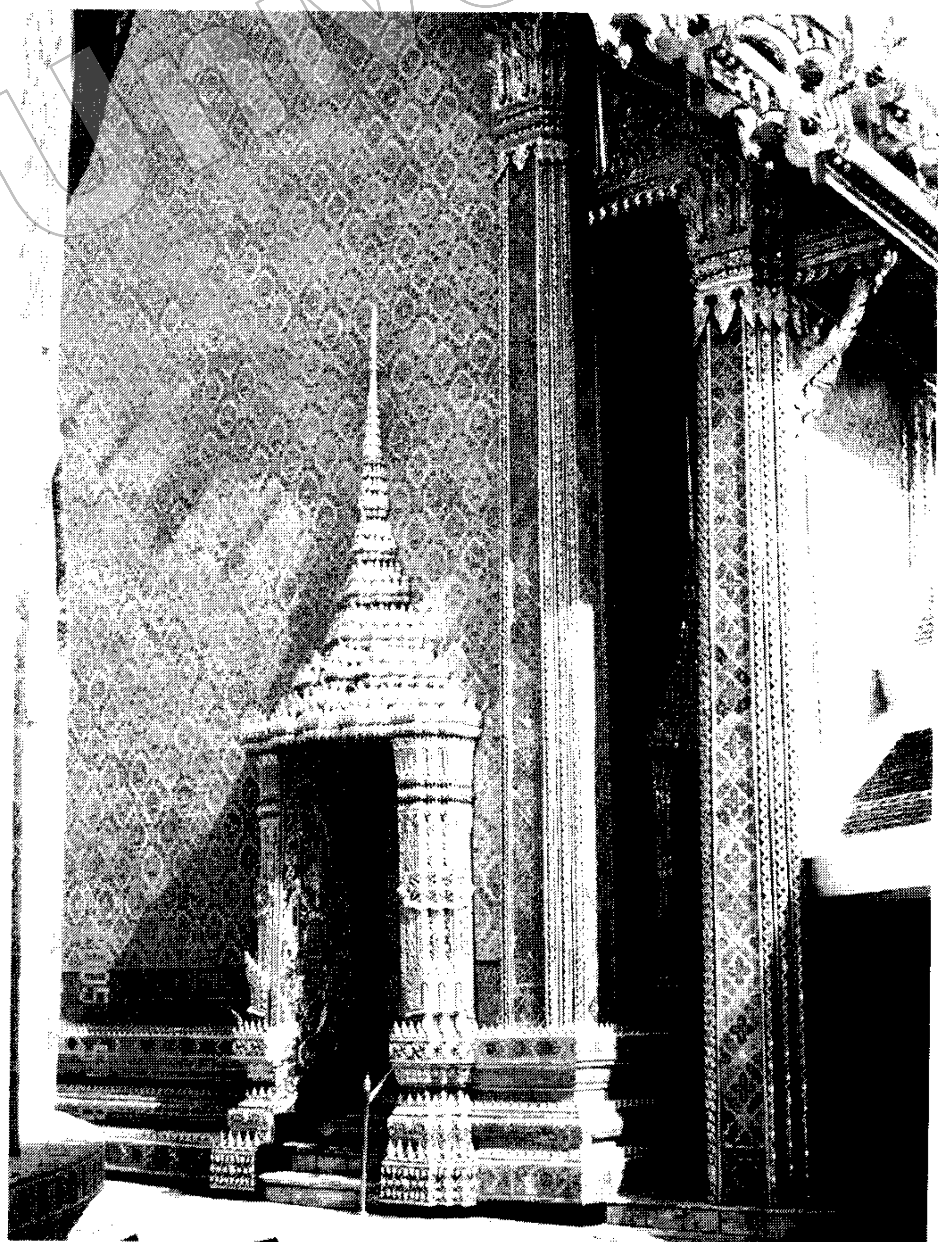
การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผาแบบในระยยะที่ 1 วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร

การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยยะที่ 2 ซุ้มประตูทางเข้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยยะที่ 2 พระทวารเทวราภิบาล

การตกแต่งด้วยเครื่องเคลือบดินเผา แบบในระยยะที่ 3 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม